

SLOVENSKÁ REČ

MESACNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

JANUÁR—FEBRUÁR 1941

5—6

ROČNÍK OSMY

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTVM
VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII.

Číslo 5 —6.

Štefan Sobotovský:

PREHLAD FONETICKÉHO VÝVOJA ZVUKOVÝCH KRÁS SLOVENČINY.

Keď s fonetického hľadiska skúmame a sledujeme dejinný vývin zvukových krás slovenčiny, zistíme, že od časov, keď sa praslovenčina odštiepila (diferencovala) od jadra praslovančiny, hneď si zakladala svojské zvukové prvky v artikulačnej báze. V tejto svojej snahe musela prejsť cez rozličné zmeny, čo je celkom zrejmé, lebo ani jedna živá, hovorená reč nie je stálym, nezmeniteľným zjavom človeka, ľudstva a národa. Človek a jeho kolektíva: ľud, národ časom žitia sa mení, nie natoľko fyzicky, ako psychicky. Podľa tohto mení sa aj živá reč. Artikulačná báza je akýmsi jadrom živej reči. Prenáša sa s pokolenia na pokolenie a s ním spolu sa vyvinuje, zdokonaľuje, alebo upadá a hynie. Boly časy, keď živé slovo považovali za nejaký živý organizmus, ktorý sa vyvinuje, rastie, starne a odumiera. Preto jazykovedu zaradili do rámca prírodných vied. Dnes vieme, že živá reč je fyziopsychologická činnosť človeka, totiž jeho ústrojov reči. Pokiaľ trvá táto činnosť, tvoria sa hlasové vlny, ktoré vnímame uchem a uvedomujeme si ich v zvukových predstavách. Keď zanikne artikulačná činnosť ústrojov, zaniknú i hlasové vlny a s nimi i živé slovo. Vyjadríme to na konkrétnom prípade: Keby každý Slováč, žijúci na svete za istý čas mlčal, po tomto čase nebolo by slovenskej hovorenej reči. Skutočnosť, že slovenčina, počítajúc ta i praslovenčinu, má viacej ako tisícročnú minulosť, je dôkazom silnej artikulačnej bázy, ktorá i v najväčšom podrobení národa vedela sa udržať v národnom povedomí. Ona bola duchovnou živiteľkou národa. Boly väčšie národy, ako je slovenský národ, a zmizly, lebo stratily svoju reč. Hoci sústava arti-

kulačnej bázy slovenčiny sa vývojom menila, ale menila sa v dobro zvukovej ústrojnosti. Dôkazom sú aj slovenské ľudové piesne, ktoré sa rodily zo zvukových krás slovenčiny.

Dejiny slovenčiny ukazujú nám len hrubý náčrt hláskového vývoja a jeho značnejšie zmeny v jednotlivých obdobiach. Neuvádzajú ani príčiny zmien hláskovej ústrojnosti slovnej a vetnej sústavy. No, ale od dejín reči nemôžeme žiadať, aby sa zapodievaly fyziologickými a psychologickými podmienkami živého slova. Veď svoj materiál berú z dosť mladých písomných pamiatok. Sotva 500—800-ročných. Tieto neboly založené na fonetickom základe. Sú to len jednoduché záznamy o rečiach jednotlivých národov. Ale keby zostavovatelia dejín reči boli si pribrali k štúdiu aj fonetiku, dnes by sme mali jasnejší obraz o vývoji slovenčiny a o pôvode jej zvukových krás. Toľko vieme, že už aj praslovenčina zachovávala zákony ľubozvučnosti. V zachovávaní pokračovala i slovenčina. Nestrepela a nezniesla v hláskovej, slovnej a vetnej sústave zvukovú harmóniu rušiacie, disonančné elementy. Týmto svojim úsilím dosiahla dvojaký cieľ: zachovávala a chránila zvukové krásy a uľahčovala artikuláciu prácu ústrojov reči. Najmä pri artikulácii konsonantných skupín. Vieme, že v praslovenčine končily sa samostatné slová samohláskou. Samohlásky sú hudobné hlasy, preto sú hlavnými charaktermi ľubozvučnosti i ľubozvučnosti reči.

Prečo je slovenčina ľubozvučná? Nielen preto, lebo má v sústave v prevažnej väčšine zvučné hlásky: samohlásky a znelé spoluhlásky, ale aj preto, lebo tieto sú rovnomerne rozložené a majú protiklady (okrem laterálnych, kmitavých a nazálnych hlasov). V praslovenčine samostatné slová končily sa jerovou samohláskou (-i, -b). Teda zvučnosť vyznievala i z konca každého samostatného slova. Jeru boly protikladné: zadopodnebné tvrdé (i) a predopodnebné mäkké (b). Časom artikulácieho vývoja párové jeru sa vokalizovaly. Zánikom jerov hlásková sústava slovenčiny sa dôkladne zmenila. Keď s fonetického hľadiska pozeráme na koncové samohlásky, zisťujeme, že sú viac-menej výsledkom silného výdychu. *Respiratio phonatoria*. Činnosť vnútorných hlások slova nemohla náležite využiť obsah výdychu a tento ešte dosť silný prúd uvoľnil si otvor utvorením koncovkej samohlásky. To, že expiračný vzduch bol silný na poslednej slabike končiaccho sa

slova, dokazuje aj dynamický prízvuk, ktorý bol pôvodne na tejto slabike. Časom dostal sa odtiaľ na kmeňovú slabiku. Zánikom jerov vznikly na konci slova (okrem vokálov) aj konsonanty a ich rozličné variácie skupín. Niektoré z týchto skupín boly ťažko vysloviteľné. Bolo to vlastne prekážkou pre hladký pohyb ústrojov reči. Nemohly sa uplatniť zákony artikulačnej ľahkosti a najkratší priechod ústrojov reči od hlasu k hlasu. Ústroje reči pre tieto prekážky kde-tu odbočily od riadneho pohybu, to jest v ceste od konsonantu ku konsonantu, a medzitým utvorily vokálový kanál v ústnej dutine. Pretože expiračný vzduch ustavične prúdi, pokiaľ jeho zásoba trvá, medzi dvoma konsonantmi vznikla neetymologická samohláska, a to podľa činnosti artikulačného miesta ústrojov reči pri spájaní konsonantných skupín v prednej alebo v zadnej serii vokálov. Takýto vokál môže vzniknúť hocikde v sústave slova. Aj na začiatku slova. Vidíme to pri tzv. *ukladných a sprievodných samohláskach*.¹ Podobným artikulačným spôsobom vznikly, vznikajú aj niektoré spoluhlásky. Pohyby ústrojov reči rady vyhybujú artikulačným ťažkostiam. Tvoria si pohodlnejšiu činnosť. Stavajú si ľahko prechodné mosty medzi dvoma susednými konsonantmi. Túto činnosť ústrojov reči môžeme považovať za pohodlnosť a z nej vyplývajúcu spomalenosť. Je foneticky dokázané, že spomaleným artikulačným pohybom ústrojov reči množily a množia sa hlásky v sústave slova. Každá reč má svoje tempo, ktoré má isté stupne rýchlosti. Keď ich prekročíme, tok reči sa spomalí, alebo zrýchli. Spomalením množia sa hlasy v sústave slova, zrýchlením zanikajú. Tempo reči súvisí s pochodom myšlienok a ich citovým zafarbením. Moderný život zrýchľuje prúdenie myšlienok, impulzy artikulačnej bázy nevystačia paralelne kráčať s rýchlym prúdom myšlienok. Preto ústroje reči vynechávajú celé hlasy v sústave slova, alebo prešmyknú sa cez jednotlivé, ťažšie vysloviteľné hlasy a okyptia ich. Teda dávnejšie časy množily hláskovú sústavu slova, moderné časy usilujú sa ju zmenšiť. Niet času na dlhú artikulačnú činnosť. Slovenčina množila hláskovú sústavu hlasmí zvučnými. Vložila ich tam, kde vznikly disonancie, neľubozvučnosti. Moderná reč skracaie sústavu hláskovú a slov-

¹ O nich ako o zjave v slovenčine písal H. Bartek v štúdií: Príspevok k dejinám slovenčiny, Trnava 1936. (Odtlačok zo „Shorníka Literárno-vedeckého odboru“ Spolku sv. Vojtecha, roč. III, 1936.)

nú, tým zvyšuje sa rozdiel medzi etymologickým a hovoreným slovom. Darma si zostavujeme pravidlá pravopisu, ony sú len smernicou pre grafické slovo, ale nie partitúrou živého slova, jeho hudobnosti, ľubozvučnosti ap. Reč sa spravuje fonetickými pravidlami, ktoré majú svoj vývoj. Hlas, ktorý zmizol v sústave slova, vypadne i z jazykového povedomia. Cudzie, vypožičané slová sa prispôbily k artikulačnej báze slovenčiny, alebo ich nezmenene prijala, ak zodpovedaly jej podmienkam.

Množenie hlások v sústave slova môže byť aj iného pôvodu ako pohodlnostného. Artikulačné pohyby ústroja reči sú sústavné. To znamená, že aktívne ústroje, ktoré sa nezúčastňujú na tvorení hlasu, ale len na tvorení nasledujúceho, už vopred sa chystajú na túto činnosť, aby po ukončení predchádzajúceho hlasu hneď zaujali svoje artikulačné miesto. Stáva sa, že ústroje túto prípravu oneskoria a oneskorene sa dostanú do polohy nasledujúceho hlasu. Medzi predchádzajúcim a nasledujúcim hlasom vznikne nový hlas. Obyčajne samohláska alebo pred samohláskou polosamohláska a tvorí spolu diftong. Slovenčina má viac krátkych samohlások, ako napr. čeština. Krátke samohlásky s fonetického hľadiska sú zvučnejšie ako dlhé. Pri krátkych samohláskach chrbát jazyka je skoro plochý, pri dlhých vypuklý. Preto pri krátkych samohláskach ústna dutina je priestrannejšia, rezonancia silnejšia ako pri dlhých. Vypuklosť chrbta jazyka v smere kolmom zaujme väčší priestor pod podnebíom ako v plochej polohe. Čím vyššie stojí chrbát jazyka pod podnebíom, tým sú menšie ústa, menší vokálový kanál.

Krátke samohlásky okrem lepšej zvučnosti majú aj inú artikulačnú výhodu. Môžu sa ľahšie artikulovať. Silnejšie napätie svalstva jazyka pri dlhých samohláskach znemožňuje ľahkosť artikulácie. Pri tamtých je úspora v energii a v čase, pri týchto je zväčšená. Keď chceme podrobne foneticky rozobrať ľubozvučnosť slovenčiny, musíme predovšetkým poznať anatómiu a fyziológiu ústrojov reči. Ba i rasové príznaky. Ďalej sústavu hrtana, hlasiviek, násadných rezonančných dutín, hltana, ústnej a nosovej dutiny. Bez týchto znalostí ťažko je určiť podstatu a príčinu ľubozvučnosti slovenčiny. Musíme sa pustiť i do rasového, fyziologického výskumu a vývoja Slovákov. Ktoré a aké zmeny vznikly v slovenčine za dejinného vývoja. Ved' vieme, že už i jednoduchá nádcha môže zahatiť

uplatnenie tzv. nosoviek. Väčšie-menšie organické zmeny ústrojov reči môžu sa zjavovať aj v dedičnosti. Každá takáto organická zmena má vplyv aj na hláskovú ústrojnosť, najmä keď zdomácní. Aj klimatická a geografická poloha zeme vplýva na organizmus ústrojov reči. Južné národy majú vyšší hlas ako severáci. Zamestnanie v prírode umožňuje uplatnenie silnejšej dynamiky hlasu ako zamestnanie v zatvorených miestnostiach. Vitálna kapacita pľúc je rozdielna. Tam väčšia, tu menšia. Slováci odjakživa sú národom prírody. Majú silnú vitálnu kapacitu pľúc. Preto slovenčina je rečou syntetickou, a nie analytickou, ako napr. čeština. Prestávky v reči sú krátke a slová plynne sa spájajú v celky, v takty a vety. Skúmame dynamiku reči nášho pospolitého gazdovského ľudu a porovnajme ju s dynamikou reči ľudí pracujúcich v zatvorených miestnostiach. Vidíme značný rozdiel. No mnohé artikulačné zmeny pochádzajú aj z napodobnenia inej reči. Najmä napodobnenie reči vyššej kasty, ako to bolo napr. za doby poddanstva. Takto vzniklo napr. v XVII. storočí tzv. uvulárne *r* namiesto jazykového *r* vo Francúzsku a pozdejšie sa prenieslo i do nemeckých miest. Podobným spôsobom vznikly v reči jednotlivých národov aj naso-orálne samohlásky. Vid' napr. vo francúzskej reči.

Je pravda, že naso-orálne samohlásky majú silnú rezonanciu, lebo dutina nosová je najväčším a najlepším rezonátorom hlások. Veď už i starí Rimania vážili si veľký nos. Tupý a krátky nos prezradzoval vraj slabého ducha, naproti tomu dlhý bol symbolom múdrosti, schopnosti. Ľudí s krátkym a tupým nosom označovali poznámkou: *Nullum nasum habere*. Ale pri tom všetkom neskúmali vplyv nosa na hovorenú reč. Z dejín slovenčiny vieme, že i praslovenčina mala nosové samohlásky: zadopodnebné *o* a predopodnebné *ǫ*. V praréciach často sa stretávame s naso-orálnymi samohláskami, najmä zadopodnebnými. Prečo? — Zadopodnebné samohlásky majú slabší nosový záver ako predopodnebné. Najslabší má *a*, silnejší *o* a *u*. Pretože pri samohláske *a* kanál dutiny ústnej je najotvorenejší, hoci nosový záver je slabý, výdych pri artikulácii prúdi ústnou dutinou. Nazalizácia tejto samohlásky je výnimočná. Častejšie sa stretávame s nazalizáciou hlásky *o*, prípadne hlásky *u*. Hoci pri nich nosový záver je silnejší ako pri *a*, no kanál ústnej dutiny je užší a dlhší, najmä pri *u*. Pokiaľ pri *a* chrbát jazyka je asi na dva cm vzdialený od podnebia, zatiaľ pri *o* na jeden

cm a pri *u* len na niekoľko mm. Exspiratórny vzduch vždy smeruje k dutine nosovej, lebo cesta je rovná, lež pri tvorení orálnych hlások musí odbočiť do dutiny ústnej. Čím vyššie stojí chrbát jazyka pod podnebí, tým ťažšie je odbočenie vzduchu do ústnej dutiny. Keď nosový záver nie je dosť silný, prerazí ho a prúdi nosom i ústami. Takto vzniknú naso-orálne hlasy (nosovky). Vieme, že v praslovenčine nosové *o* sa časom zmenilo v nosové *u*. Dnes v slovenčine niet nosových samohlások. Ale, keď samostatne artikulujeme samohlásku *u*, cítíme ľahodné zafarbenie nazalizáciou. Nie preto, že v artikulačnej báze praslovenčiny bola táto hláska nazálna, ale preto, lebo kanál samohlásky *u* je najužší a najdlhší; z exspirátórneho prúdu dostáva sa niečo aj do nosovej dutiny.

O vzniku nosovej samohlásky *ę* ťažko zistiť fonetickú príčinu. Veď predopodnébné samohlásky majú silnejší nosový záver ako zadopodnébné. Najsilnejší záver má medzi samohláskami *i*. Najmenej sa zafarbuje nazalizáciou. Ani vtedy, keď je obkľúčené nosovými spoluhláskami *n*, *m*. No napr. *a* v slove *mama* má badateľný nosový náter. Je pravdepodobné, že v praslovenčine *e* bolo viac-menej zatvorené, nie nelabiálne, ale labiálne. Jeho nosový záver bol slabší ako otvoreného, nelabiálneho *e*. Hoci niektorí jazykovedci tvrdia, že toto nazálne *ę* zmenilo sa časom na orálne *u*, ale náš náhľad je ten, že posunutím chrbta jazyka k podnebiu vznikol z nazálneho *ę* nazálny konsonant *n*. Zafarbenie nazalizáciou jednotlivých spoluhlások je častejšie v prúde reči. Tak napr., keď po explozíve nasleduje nazálna hláska (*m*, *n*, *ň*: napr. *obmedzil'*), záver neotvoríme po skončení hlásky *l*, ale spojíme ho so záverom *m*, *n*, *ň*. Prúd explozívy spojí sa s prúdom nazálnej hlásky a zafarbí ju nazalizáciou. Takúto explozívu nazývame *velárnou explozívou*.

Spomenuli sme, že slovenčina zmenila ťažkovysloviteľné spoluhláskové skupiny na ľahkovysloviteľné. Vsunula medzi ne samohlásku, alebo jednoducho niektorú hlásku skupiny výhodila. Zachovaly sa len tie spoluhláskové skupiny, ktoré jazyk ľahšie zvládol. Tak napr. *dl*, *tl*: *odlomit*, *metla* ap. Jazyk si uľahčil prácu tým, že neotvoril záver explozívy *d*, *t*, ale pustil prúd vzduchu do štrbín bilaterálnej hlásky *l*. Teda nie preto sa zachovala táto skupina v slovenčine, lebo funkčne bola postavená medzi dve samohlásky (máme aj iné postavenie tejto skupiny: *tlak*, *dlaň* ap.), ale preto, že si jazyk našiel ľahší spô-

sob artikulácie. V slovenskej reči máme veľa prípadov, kde posunutím jazyka v kolmej a vodorovnej čiare vznikly iné hlásky, ako boli predtým. Keď tu hovoríme o zmenách hlasov, nemyslíme si, že hlas sa môže zmeniť v iný, ako bol predtým, napr. ako húsenica sa zmení v motýľa. Každý hlas má svoj vymedzený charakteristicky artikulačný pohyb v ústrojoch reči, čo je veľmi složitá a koordinovaná práca svalstva ústrojov reči. Keď sa niečo v tomto výkone zmení, vzniká iný hlas. Artikulačné miesto konsonantov môže sa zmeniť, posunúť viacej dopredu alebo dozadu ústnej dutiny. I tu platí zákon o najmenších pohyboch ústrojov reči. Napr. v slove *podkova*, *potkan*, *Anka* atď. artikulačné miesto explozívny a záverovej hlásky *n* posunie sa dozadu a priblíži sa k artikulačnému miestu velárnej explozívny *k*, *g*. Hoci zafarbenie takejto hlásky je iné ako tvorenej na pôvodnom artikulačnom mieste, predsa cítime len hlásku *d*, *t*, *n* atď. v jazykovom povedomí, a nie inú. Keď sa zmení niektorý artikulačný výkon (napr. chvenie hlasiviek zanikne), tvorí sa iný hlas, hoci i na tom istom artikulačnom mieste. To vidíme pri asimilácii hlasov. Znelá spoluhláska zmení sa v neznelú: *podkova* → *potkova*. Alebo naopak: *Kúpme* → *kúbme*. Je tu ešte aj iný artikulačný rozdiel. Pokiaľ záver neznelých explozívny je silnejší, zatiaľ znelých je slabší. Pri tvorení neznelých explozívny hlasivky nepracujú, expiratórny vzduch nemá prekážok v ceste cez násadné rúry, zato silnejšie naráža na záver. Aby ho predčasne neprerazil, preto je napätie svalstva záveru silnejšie ako pri znelých explozívny, kde vzduch musí zvládnuť prekážku hlasiviek a oslabený prúdi k explozívny prekážke. Záver je slabší. Ale pri asimilácii záver znelých explozívny je nezmenene slabší ako pri neznelých explozívny, hoci sa znelá explozívna asimiláciou zmenila v neznelú explozívnu. A naopak. Záver neznelých explozívny sa tiež nemení pri asimilácii. Ostáva silnejší i vtedy, keď sa zmení v znelú explozívnu. Optický obraz spoluhlások musí sa vždy prispôbiť k optickému obrazu samohlásky. Napr. v slove *múka* už pri tvorení *m* môžeme zistiť, že za *m* nasleduje vokál *ú*; taktiež slovo *pila*, už pri hláske *p* zistíme nasledujúcu samohlásku *i* atď. Artikulačná báza slovenčiny mnohé neznelé hlásky zmenila na znelé a znelé spoluhlásky v samohlásky. Zo zadopodnebných spiransov tvorila predopodnebné spiransy, prípadne afrikáty: zmenu *ch* v *s*, *š*, *č*. Z kolmého posunu chrčta

jazyka nadol vzniklo z *j* > *i* alebo polosamohláska *i* (*i*). Uvoľnením napätia chrbta jazyka a hlasiviek vzniklo z *g* > *h*: *golub* > *holub*, *glava* > *hiava*, *Gron* > *Hron* atď.

To sú zmeny vzniklé artikuláciou. Takýchto a podobných hláskových zmien máme veľa v slovenčine. Ešte sa k nim vrátíme, aby sme foneticky dokázali vývin zvukových krás slovenčiny. Pravda, niektoré zmeny dialy sa i na úkor zvukových hodnôt. Tak napr. zmena *g* v *h* snížila zvukovú hodnotu nielen kmeňovej slabiky, ale aj jej predložky: z *glavy* > *s hlavy* ap. Na iných miestach zase zvýšila zvukovú hodnotu, najmä *vklaďnými* a *sprievoďnými samohláskami* a zmenou niektorých spoluhlások v samohlásky: *jdem* > *idem* ap. Najviac chýb pochádza z grafického slova a z neznalosti fonetických asimilačných zákonov slovenčiny. Ešte vždy sa nájdú takí, najmä medzi inteligenciou, ktorí si nevnímajú zásady správnej výslovnosti grafického slova a okrádajú slovenčinu o zvukové krásy.

Eugen Jóna:

FUNKCIE PREDLOŽIEK V SPISOVNEJ SLOVENČINE.

(Pokračovanie.)

Významy a funkcie predložky *k*, *ku* s datívom súvisia predovšetkým so slovesami, ktoré rozvíja predložkový výraz ako predmet alebo príslovkové určenie. Keďže slovesné väzby s predložkou *k* nie sú ešte celkom ustálené, treba im venovať osobitnú pozornosť.¹

Najčastejšie väzba s predložkou *k* je pri slovesách pohybu v základnom význame smeru. Sem patrí sloveso *ísť* s mnohými složeninami, ako *dôjsť*, *nadiť*, *prísť*, *odiť* atď. *k niekomu*, *k niečomu*, t. j. smerom k nemu, do jeho blízkosti, ďalej iné slovesá pohybu, najmä tie, ktoré majú predponu *pri-*: *bral sa*, *poberal sa*, *bežal*, *pribežoval*, *pribehnúť*, *pribežkať*, *blížil sa*, *priblížiť sa*, *pricifrovať*, *pricupkať*, *príhrnúť sa*, *chodil*, *pri-*

¹ Soznam slovesných väzieb podľa úzu podal P. P. Zguth v SR V, 268n. — Okrem toho v súvislosti s pádoslovním predložkovým väzbou stručne uvádza J. Mihál SR V, 121—5.

chodil, prichádzal, priklznul sa, prikmotril sa, prikradnul sa, prikrepčil, priplával, priplazil sa, pripliesl sa, priplichtil sa, prirazil, pristúpil, prišuchnul sa, pritackal sa, pritočil sa k niekomu, k niečomu atď. Napr.: Chumáč podnapitých svatov *podišiel ku stajniam* (Kuk. I⁴, 80), súkno už tohto týždňa vyjde z kladu a *pôjde ku krajčirovi* (55), dlhšie *chodil k nám* (65), ako vyšla zo dvora a *prešla k uhlu* domu, šmarila košík s ručnou prácou do jarku (Timrava, Hrdinovia 140), Staryga skočila s vysokého prahu, *berúc sa ku gazdinej* (Kuk. I⁴, 87), Jano skočil na nohy a *poberal sa k žene* (29), Od striekačky *pribehla k horiacim stavom* Bežanka . . . *Bežala k striekačke* (86), *Rozbehli sa k rychtárovi* po kľúč (81/2), Matka, tušiac nebezpečenstvo, *skočila k nemu* . . . *On sa potočil až k stolu*, zadivený hľadiac za ňou: ona . . . *utiekla s dieťaťom k staršej sestre* (29), *Zameril k nemu* (krdlíku) rovno . . . *starygy vrátily sa ku kabátu* (56), Elečko *pricifroval k nim* (Kuk. XXI, 69), *Môj Ivčík . . . pripupkal ku mne* (Šolt. III², 134), *prihrnuli sa k jeho stolu* (Jégé, A. Šangala¹, 22), *prikmotri sa k nemu* chlapisko ozrutné (Dobš. VII³, 127), *Pikradol sa k sporáku* (Ondrejov, Zbojnícka ml. 61), *prikrepčiac k Žofke*, pochytil ju do tanca (Kuk. XII, 8), *pripláva k brehu* (Rázus, Maroško² 171), že sa *priplazili* naši nepriatelia *k trónu* jeho (Kal. II³, 82), *K nim pripľietol sa* nejaký Radó (Vaj. XII—1932—43), *K nemu priplichtil sa* farár (XIII, 127), *K brehu prirazí* (IV, 57), *pristúpila k posteli* (Kuk. III², 100) atď.

Pri niektorých slovesách pohybu nájdeme kolísanie medzi datívom čistým a predložkovým s predložkou *k*: *Bližila sa k nemu* (Vaj. I, 77), nuž ako *som sa ti ja*, *panský sluha*, mohol *blížiti* (Urbánek, XXXIII, 64), *Hanbím sa ti priblížiť* (Taj. VIII, 222), *Priblížil perly až k samému nosu* (Vaj. III, 256), „... že ma šťastná príhoda ešte dnes *priblíži k tomu*, ku ktorému...“ (Kal. VIII², 65) a iné. Slovesá *blížil sa*, *priblížil sa* viažu sa s čistým datívom i s predložkovým s *k*, lenže väzba s *k* je výraznejšia, naj-až pri konkrétnych slovách.²

Czambel učil ešte, že na určovanie smeru príslovkami *rovno*, *priamo*, *prasto* smieme užiť čistý datív: *šiel rovno zá-*

² Tak aj sloveso *pripojil sa k niekomu i niekomu*. S. Czambel, *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*,³ uvádza pri oboch slovesách väzbu s čistým datívom a s dat. predložkovým ako rovnocenné.

vade, ponáhlal sa rovno stípu atď. Dnes sa aj tu užívajú väzby s predložkou *k*³: *šiel rovno k záhrade, ponáhlal sa rovno k stípu* (úz). Porovnaj: *Zameril k nemu rovno* (Kuk. I⁴, 56).

Od konkrétneho významu smeru prenáša sa väzba s *k* aj na abstraktne pochopy, napr.: *utiekať sa k Bohu o pomoc*: Šťastný, kto v súžení *utieka sa k Bohu* (Podj. I, 132); *volať k Bohu o pomoc*⁴ (t. j. smerom k nemu, inak: *volať na kamaráta!*). Ale slovesá, ktorými rozpovedujeme niečo niekomu, treba viazať s čistým datívom (ako *dať komu čo*), hoci nájdeme i doklady na väzbu s *k*: *Privrával sa Šimon k žene* (Hv. III³, 125), *I dievčatko sa mu privrávalo* (Rázus, Z drobnej prózy 166), podobne *materi to riekol* (m. *k materi*) atď.⁵ Sem patria všetky výrazy a väzby, v ktorých ide o *nehmotné smerovanie k cieľu alebo do blízkosti*: A tu Zuzka i testiná ako želejú za husou... ktorá mu *k mladuche dopomohla* (Kuk. I⁴, 87), A mal by veru ísť Zuzke povedať... aby sa i ona *mala k niečomu*... Pred západom slnka *dospel napokon k riešeniu* (55), Prístupky málokedy *dopomáhajú k manželskému blahu* (Kuk. XII, 99), *Kým sa príberie k veci* (Taj. III, 124), ... ho siloumocou, duniacim pribuchovaním *chcel k tomu donútiť* (Šolt. III², 123), ale pomaly *prichodí k sebe* (Rázus, Júlia I, 202), *prichodí k sebe* (Šolt. III², 241), *príde k sebe* z omráčenia (Rázus, K. K. 142), *nemohol k slovu prísť* (Taj. I, 59), *Príde ku gčošu* (Rázus, Svety III², 35)⁶, „... *sa odhodlať k nej* (Kuk. II¹, 169), *K prekladu Sofoklovej „Antigony“ odhodlal som sa* (A. Žarnov, Doslov prekl., Sof. Antigona 87) — ale *odhodlať*

³ S. Czambel, Rukoväť³ 191, pripomína, že v spisovnej reči vytratil sa ten smerový datív čistý. Rád by ho bol ta uviedol, no neujal sa.

⁴ Malý misál (Bratislava 1935, str. 62) v mariánskej modlitbe má väzbu: „*Na teba voláme, vyhnaní synovia Evy, k tebe vzdycháme...*“, hoci v takomto spojení slovesá *volať* a *vzdychať* majú podobný význam. V tomto spojení nemusíme obchádzať predložku *k* ani pri slovese *volať*.

⁵ S. Czambel, Rukoväť³ Pravda, ani tu by nebola zlá predložková väzba s *k*, keby vynikol v nejakom spojení význam smeru: *k tebe hovorím* (smer!), *tebe hovorím, hovorím ti* (próste oznámenie, bez zdôraznenia smeru činnosti).

⁶ S. Czambel, Rukoväť³ 189, radí dávať prednosť čistému genitívu pred väzbami s predložkovými pádmi pri slovesách s predponou *do-*, keď ide o cieľ, napr. *došiel cieľa* (m. *k cieľu*), *dotackal sa plota* (m. *k plotu*). Prvá väzba je dobrá, najmä pri celi abstraktnom, v druhom prípade zvíťazil už pád predložkový (*dotackal sa k plotu* — smer!)

sa, *odhodlaný na všetko*⁷; úspechy *oprávňovali k vieru* (Tvorba 1, č. 3, str. 1.), ale *oprávnený na niečo*⁸.

Pri niektorých slovesných väzbách prevažuje význam *blízkości* ako výsledku smerovania alebo inej činnosti, a to v smysle hmotnom aj nehmotnom. *Pribil lapaja k pôde* (Vaj. VIII, 282), *Príhnuť hlavu k plecu*, utierala si slzy (Šolt. I², 128), *ja k bralám večným pribodnutý* (Hv. II¹, 341), *Príčupili sa k zemi* (Ondrejov. Tátoš a človek 23), *k ústam zlatú čašu príhne* (Vaj. VII, 40), *Príhol sa k zrkadlu* (Jégé, Medzi nimi 7), *príhnuť sa k stolu*, usiluje sa jej pozrieť do tvári (Kuk. V⁴, 104), *prichýlená je jedným plecom k vřsku* (Taj. IX², 8), *rychtárka priklakla k pockstaému* (Kuk. VII³, 132), *Janko prilahol k nej* (XXII, 115), *napili sme sa — prilahnúť k potôčku* (Taj. X², 14), *Prilepil sa k zemi* (Ondrejov, R. z h. 17), *Brázdy . . . priliehajú k sebe* (Podj. III, 38), *Rovnošatu mali . . . priliehala k telu* (Kuk. IX, 47), *obloky . . . priliehajú k rámom* (Jes., Dem. 116), *prilipne sa k nemu ešte bližšie* (Rázus, K. K. 126), *Jazyk neprilipne mi k ďasnám* (Hv. III³, 62), *priložila ruky k práci* (Kuk. I⁴, 61), *primrazená k lavici* (Jes. I, 62), „*I to, čo k nemu prináleží*“ (Kuk. XXIII 257), *Páni pripasujú šable k boku* (Kal. III³, 83), *palatin ich hneď k sebe pripustil* (Kal. VII², 50), *večne k robote pripútaná* (Podj. I, 27), *ho treba pomaly prilahovať i k čítaniu* (Šolt. III² 156), *Pritiskajúť k srdcu* jeho ruky (Urban XXIX, 123), *Pritisol som sa ku šíram* (Kuk. I⁴, 106), „*. . . keby ste sa neboli tak ku stene podávali, neboli by vás o ňu pritisli . . .*“ (Taj. XIII, 73), *Pritrel sa k stromu* a čaká (Kuk. VI², 73), *pritrrel sa k nemu* a pošepol mu (Vaj. IX, 258), *Spustil sud a priváľal im ho k vatre* (Dobš. III³, 109), *život ho privedie k rozumu* (Šolt. III², 137), *Sotva privoňal k nim, už odložil ich* (kvety) na oblok (Podj. II, 176), *Nechcela k mäsu ani privoňal* (Taj. II², 63), *kocúri privoniavajú ku našej slanine* (Urb. VI, 23), *iba k ľalii privoniaval* (Dobš. VI³, 112) atď.

Výrazy, ktoré vyjadrujú smer alebo *blízkosť* už nie v pôvodnom hmotnom, ale prenesenom smysle, môžeme chápať ako

⁷ Väzba *odhodlať sa na niečo* je dnes všeobecne rozšírená, lebo účel (cieľ) tu jasne vystupuje do popredia. *Odhodlal som sa k prekladu* (popri výraze: *odhodlal som sa prekladať*) je asi prenesená zo západu, hoci ju možno vysvetliť aj ako výraz nehmotného smerovania k cieľu.

⁸ P. Tvrдый, Slk. fraz. slovník 382, má väzbu pri prídavnom mene *opravnčný na niečo*, pri slovesách *opraviť*, *opravňovať* väzby nemá. Tu ide o podobný prípad ako v pozn. 7.

výrazy *pomeru, vzťahu: len k tebe jedine sa túlime* (Hv. III³, 76), *Tak si k srdcu nepripustí* (Taj. V. 95), *Prirútil sa k nej* (Kuk. XXI, 132), *k tejto kvetúcej kráse prirovnala som svoju bledú... tvár* (Šolt. II, 55), „Len aby si tento triumf, ako ho ty zovieš, *neprirovnával k tým...*“ (Kuk. IV⁴, 199), [vyskytuje sa aj väzba s čistým datívom: nepotrebuje *prirovnať sa nikomu*“ (Kuk. XXV, 98)]. Sloveso *lipnúť* malo väzbu za niekým, ale keď nahrádza aj *lipnúť k niečomu*, viaže sa aj s predložkou *k*: *deti tým väčšmi lipnú k nemu* (Kuk. I⁴, 31) = *lipnú k nemu*, *Prilipol k novému domu celou dušou* (Zgur. Ženích 49), *prilipal sa ku dvoru Kunovičovmu* (Vaj. VIII, 26), *nevládal pripnúť pozornosť k tomu* (Šolt. III², 224), *nepripúšťal si ťažký skutok k svedomiu* (Taj. I, 31), *Keď som sa k nej prítieral*, odstránila ma (Kuk. I⁴, 94), *Prítiera ma k nemu* (Rázus, Maroško 152), *On sa k nej prítiera* plný výpočtov (Kuk. VIII, 15). Pri slovese *prítierať sa* nájdeme aj čistý datív ako pri *blížil sa: Začal sa už i prítierať pánom* (Kuk. XXIII, 270).

Konečne väzbu s predložkou *k* majú slovesá, ktoré značia *pribúdanie, pridávanie: k tomu si vždy... pribásmi* (Kal. VI², 16), *prihrnul k tomu ešte druhé dva... činy* (Hronský, Žltý dom², 61), *sopár urodzených pánov pridáva k nim* (Rázus, Júlia I, 98), *pridružil som sa k otcovi* (Kuk. I⁴, 118), *pridružením k počtom vďaky* (Hv. X, 214), *kladie nohu k nohe* (Kuk. I⁴, 67), *k bólu pridružila sa i urazená... pýcha* (28) [aj tu je častá väzba s čistým datívom: *pridružia sa nám* ešte kamaráti (Taj. XIII, 79), *Ivan sa jej pridruží* (Šolt. III², 56)], *Ešteže k nej prigazdoval* (Podj. I, 43), *Keď k vášmu prikomasujeme moje, povážte si, aké vyjdú tably* (Kuk. XXIV, 153). *Viete, to by prilichalo, ako keď zem k zemi prorie* (Kuk. I⁴, 152), *K tomu si privátaj ehovu* (Kuk. X, 14) atď.

Predložka k v slovenčine, ako vidno, je častá v slovesných väzbách, a to najmä so slovesami, ktoré majú alebo môžu mať predponu *pri-*. Predložka *k* totiž nemôže byť vo funkcii predpony. Zastupuje ju práve predpona *pri-*. Preto máme väzby: *pristúpil k niekomu... ap.*, ako máme *odstúpil od niekoho ap.*

³ P. Tvrďý, Slk. fraz. slovník 506, má pri slovese *prirovnať* n. *niečomu* len väzbu bez predložky, J. Dauborský, Slovenská mluvnica I, 5 158, zas len predložkovú väzbu: *prirovnával niekoho k niekomu*.

Jozef Orlovský:

DNEŠNÉ POŽIADAVKY PRI NAŠOM RODNOM JAZYKU.

Azda budú nám aj zazlievať, že ešte aj dnes píšeme o rečových požiadavkách nášho rodného jazyka. Áno, robíme to preto, lebo terajšie naše životné tempo je také rýchle, že sotva ho môžeme dostatočne vystihnúť. Účinkujú tu do istej miery rozličné zmeny politické, sociálne a kultúrne, ktoré sa odzrkadľujú dosť markantne aj v našej reči. Máme tu predovšetkým čulý kultúrny a politický styk s nemeckým národom, zato aj z nemčiny sa dnes už hodne prekladá a v budúcnosti toto naše susedské spolunažívanie vyžiada si iste ešte užšiu spoločnú prácu v každom odvetví nášho života. Podobné skutočnosti môžu náš rodný jazyk slovenský len obohatiť, ale zároveň môžu ho aj sviest' s pravej cesty, ak nebudeme dosť opatrní pri prekladaní nemeckých diel do slovenčiny. Pri prekladaní treba dbať na výrazové a frazeologické svojskosti, aby neodporovaly nášmu prirodzenému jazykovému citu. Nepostačí len gramaticky správne prekladať, ale treba zachovať aj slovesnú väzbu nášho jazyka. Ducha cudzieho jazyka neslobodno prenášať do nášho, lebo „*le styl c'est l'homme*“ a „*le styl c'est la nation*“.

Ale tieto požiadavky nevzťahujú sa len na našich prekladateľov, lež aj na úradníkov, z ktorých dnes mnohí dostali sa na miesta spoločensky dosť vysoké a význačné. Tejto slovenskej inteligencii musí nevyhnutne záležať aj na tom, aby s rečovej stránky nebola príveľmi primitívna, ale aby doniesla ozaj hodnotný prínos nielen do nášho spoločenského života, ale aby tvorila skutočne duchovnú elitu aj s jazykovej stránky. Reč je prejavom duchovného života, obrazom toho, kto ňou hovorí, a to nielen jednotlivca, ale celého národa. Preto naša inteligencia okrem zamestnania musí sa venovať aj kultúre jazyka a strániť sa rečovej primitívnosti. Toto rečové zdokonalenie nepredstavoval by som si tak, že patričný bol by napechaný slovníkom cudzích slov, ktorým ani sám nerozumie, ale naopak, žeby vyhýbal podľa možnosti cudzím slovám, na ktoré máme svojské výrazy v písme a hovore. Treba zachovať prirodzený tok reči, to jest nehréšiť proti prirodzenému slovosledu. Pravdaže, to sa dosiahne iba čítaním vzorných slovenských originálov a slovenských prekladov z literatúr svetových.

Je isté, že každý, kto má dobrú snahu zdokonaľiť sa v rod-

nej slovenskej reči, musí s ňou cítiť a žiť, musí mu byť drahým a vzácnym odkazom našich predkov, ktorí prežili veky borby a vzkriesenia svojho národa.

J. Martinka:

O NÁZVE VIHORLÁTU.

Vihorlát je meno najvyššieho (1074 m) vrcholu, ale i celého sopečného pohoria medzi Laborcom a Uhom, ba v širšom smysle pohoria medzi Laborcom a Latoricou.

Meno píše obyčajne *Vihorlát*,¹ ale i *Vihorlat*,² *Vyhorlat*,² *Vihorlák*,³ *Vihorlet*.⁴ V zbierke karpatoruských pomiestnych názvov, ktorú A. Petrov usporiadal z viac súpisov, vyskytuje sa ten názov len raz v podobe: *Pod Vihorlat*.⁵

O pôvode názvu *Vihorlát* dal V. Chaloupecký tento výklad: „Podhoří Karpat, řečené *Bychorské Hřbety* (maďarsky pôvodne asi *Bichar-hát* a z toho pak *Vichorlat*)...“⁶ Podľa toho by Slovania boli prevzali ten názov od Maďarov ako dávnejších obyvateľov Vihorlátu.

Iný maďarský výklad *Vihorlátu* je: *Viharlát(ó hegy)* — víchor vidiaci, víchroidný vrch. Je to len ľudová etymológia. Malú významoslovnú hodnotu má i výklad: *Vihorlát* *Viharhát* víchorný chrbát, lebo na také ostré a vysoké čerene, ako je *Vihorlát*, nemožno správne použiť v maďarčine slovo *hát* (prirovnaj *Cseréhát* pri Hornáde, *Cserhát* v Novohrade, *Tiszahát* atď.).

Názov *Vihorlát* nevyložili doteraz uspokojive z maďarčiny, teda treba hľadať výklad z reči ľudu, ktorý obýva Vihorlát.

Ed. Boguslawski vidí v mene *Vihorlátu* dôkaz toho, že sa Slovania dostali na úpätie tohto pohoria ešte vtedy, keď ako sopečné pohorie vyháralo.⁷ Podľa toho Slovania bývali v po-

^{1—2} Školské zemepisné knihy a atlasy, mapy 1:200.000, Československá vlastivěda, Masarykovy akademie práce atď.

³ Zemepisné prednášky univ. prof. G. Czirbusza.

⁴ Ant. Szirmay: *Notitia... comitatus Zempliniensis*, str. 28.

⁵ A. Petrov: *Karpatoruskija mezevyja nazvanija*, Praha 1929, str. 88. Vydala Česká akademie věd a umění.

⁶ V. Chaloupecký: *Staré Slovensko*, str. 273.

⁷ Ed. Boguslawski: *Methode u. Hilfsmittel zur Erforschung der vorhist. Zeit... der Slaven*, str. 42; *Einführung in die Geschichte der Slaven*, str. 91.

horí od veľmi dávnych, predhistorických časov. J. Škultétymu sa nepozdáva takýto výklad mena *Vihorlátu*, ale iného výkladu nepodáva. L. Niederle by prijal výklad E. Boguslawského, keby mu geológovia potvrdili, že sa soptenie Vihorlátu pretiahlo i do historickej doby.⁸ Tej žiadosti geológovia nebudú môcť vyhovieť, ale právom možno dopustiť, že strmé svahy Vihorlátu, i keď už boli vyhasnuté za slovanského osídlenia, neboly zarastené ako ani jeho tufové úpätie a preto sa javily tmavé andezitové skaly akoby obhorené, vyhorené.

Stredoveký záznam nie je známy o tomto pohorí pod menom *Vihorlát*. Zachovaly sa síce rozsiahle pravotné a pochôdzkové listiny zo XIV. storočia (1301—1337) o rozdelení pozemkov na úpäti a svahu Vihorlátu, ale v nich sa spomínajú časti pohoria menami: *magna silva Lipoch* (Lipovec), *magna silva Jezenew* (Jasenov), *Lupushtyanhege*, *provincia Gepel* (*gyepü*, *gyepüelvé*—*дъръ*, *дърелъ*, zadržaná, zahataná cesta), *Zuhadubina*, *Drinoch*, *Igrischtya*. Vrchol pohoria, teda vlastný *Vihorlát* sa označuje slovami: *vertex montis alpinosi* — vrchol vysokého vrchu. S pohoria stekajú potoky: *Ilua*, *Zyrothwa*, *Rebnycheuizy*, *Tornauizy*, *Lusuchuizy*, *Mysluna*, *Drinochpataka*, *Criuaribnica*, *Zakaliapataka*, *Seronicha*, *Netheche*, *Egrestow* (*grež* = *režucha*) atď. Názvy sú bezpochybné slovanské, preto ich vysvetľovali maďarskými prívieskami (*-uizy*, *-hege*, *-tow*).⁹

Názov *Vihorlát* je tiež slovanský. Podľa katastrálnych plánov a sbierky pomiestnych názvov od A. Petrova bezmála každá obec podkarpatských Rusov má v chotári: *pogarъ*, *poharj*, *poharišče*, *pogarecъ*, *pogarčikъ*, *pogarčina*, *pogarska gora*, *pogoryšče*, *pogorjeljakъ*, *pogorilecъ*, *pogriloje*, *zhary* atď. Niektorá obec ich má i päť. *Pogar* sa vykladá v spomutej sbierke ako: *vyčistene*, *vypalene pole*; *zveľsja ešte i pogarina*.

Menej sa vyskytuje meno: *vygarъ*, *vyharj*, *voharj*, *vygor*.

Karpatorusky tá *vyharj* je po slovensky *ten výhor*, *vyhorenisko*, *vyhorelá hora*, česky *vejhor*.¹⁰ *Opálená*, *Vyhorelá*, *Po-*

⁸ L. Niederle: Původ a počátky Slovanů jižních, str. 163.

⁹ Gy. Nagy: Gr. Sztáray család oklevéltára. Budapest, 1887 I. str. 140 a nasl.

¹⁰ *Vihor* přítok Sanu při Przemysli.

horclá je častý názov aj v miestopise Slovenska. Niekedy znamená nie ohňom, lež úpalom slnka vyhorenú zem, šuvarinu, suchú horu, na ktorej niet dosť vlhky pre stromy, v lete ani pre trávu, lebo i vrchná i spodná voda stečie strmými svahmi.

Koreň *výhor* znie karpatorusky *vyhar*. Z tohto koreňa azda pôjde vyvodiť aj *Vyhorlat*. Hláska *-l* je svojím pôvodom epentetická, vznikla po perných hláskach (*b, m, p, v*) a od nich analogicky dostala sa v tomto prípade aj po mäkkom *rj*. Takéto *-l* je typický znak ruštiny a nachádzame ho po perniciach i v týchto karpatoruských názvoch: *Konopljanki, Krivlat, Lublana, Groplanec, Merevljak, Koroplánc, Jestrebla, Zemla, Dub(i)ljanka, Gorbijanka, Vap(e)lnica, Vasilovlata* atď.¹¹ Miesto *vyharj* je teda *vyharl-*, *vyhorl-*. Ostatok názvu je sdružovacia prípona *-at*, správnejšie *-al* alebo *-ad* ako v iných karpatoruských názvoch, napr.: *Čerjaľ, Kirčivjaľ, Okrjaľ, Ukrajaľ, Bagnovaľ, Mlakovaľ, Križovaľ, Gurguljaľ, Artjaľ, Pustosaľ, Lupšaľ, Bobjaľ, Chmelovaľ, Čirkovaľ, Jasenikovaľ, Dereňkovaľ, Dubnikovaľ* a v mnohých iných.¹²

Vy-hor-l-at znamená vyhoreniská, vypáleniská, plochu, na ktorej je viac vyhorenísk spolu. Toto obecné meno sa stalo v našom prípade dobre opisným vlastným menom najvyššieho vrcholu a potom i celého pohoria.

Názov pohoria by sa mal písať karpatorusky správne *Vygarljaľ, Vyhorljaľ* a po slovensky, však je pohorie na Slovensku, „*Výhorie*“ (ako *pohorie, záhorie, úhorie* atď.) alebo zachovávaním pôvodného tvaru *Vyhoraľ*, nárečove *Vyhorlac*.

Vihorlát je maďarský prepis slovenského názvu.

Ak by sa odvodzoval názov zo slova *bigar* (*bichar*), čo značí po slovensky ‚piargy‘, ‚vápencová brhel‘, ‚tufový kameň‘, tak by sa očakával tvar: *bigarlat* (*bicharlat, bihorlat*). Bi-harské pohorie medzi riekami Biely a Čierny Kríž je z veľkej časti vápencové, teda zodpovie významu mena. *Bigor*, údolie rieky Lím v Čiernej hore (Bigorská župa, hrad, biskupstvo), tiež zodpovedá tejto požiadavke, ale oba uvedené názvy sú známe od XIII. st. v podobe *Bigor, Bihar, Bichar*, ale nie ako *Bigorlat, Bicharlat*.

¹¹ Názvy spomenutej zbierky A. Petrova.

Anton Jánošík:

TVARY A KVANTITA SLOŽENÍN SLOVESA ÍŠŤ.

(Dokončenie.)

Ešte väčšie ťažkosti sú pri složenine s predponou *vy-*. V spisovnej reči vplyvom českých foriem ujaly sa tvary s krátkou kvantitou: *vyjdem, vyjdeš... vyjdú*, no v slovenčine podľa systému ostatných složenín II. typu patrila by tu dlhá kvantita, a nie krátka. Formy s dlhou kvantitou: *výjdem, výjdeš... výjdu* skutočne sa aj zjavujú²⁰ najmä u školovanej mládeže (napr. v Turci), a to zaiste pod vplyvom domácich nárečových foriem s dlhou kvantitou a so spoluhláskou *n* za *j*: *výndem, výndeš... výndu*. Ak na tvary *výjdem, výjdeš... výjdu* hľadíme s tohto stanoviska, javia sa nám ako poslovenčené české formy s kvantitatívnej stránky, a tak práve nie najpríhodnejšie za spisovné formy, ktoré síce vyhovujú systému složenín II. typu, ale zas nevyhovujú inému všeobecnému zjavnému, podľa ktorého v slovenčine samohláska *i* (v grafike *i* aj *y*) a *ĩ* (polosamohláska *j*) v susedstve splyvajú v jednu slabiku (*videm...*), alebo za *j* (*i*) prisúva sa hláska *n*.²¹ Tvary *videm, videš... vidu*²² predstavujú ten istý zjav (po fonetickej zmene *y* v *i*), aký sme mali pri *pridem* (*pri+idem*), ale tu pri *vy+idem* (s hiátom *vy+jidem*) je tá nevýhoda, že v predpone píšeme *y* a v písme nemožno *y+i* slúčiť v jedno *i*, ako to bolo pri *i+i* v prípade *pridem*. Pri formách *výndem, výndeš... výndu* sú zas ťažkosti vo veci *n* miesto *j*. Tu prítomnosť *n* za *j* nemožno vysvetľovať nejakou analogiou plnej predpony *sъn-* (krátka *sъ-*) a *vъn-* (*vъ-*), lebo složenina je len od *vъn- vníst*²³ (popri *vôjst*) a tá so svojim *n* sotva mohla byť východiskom k analogickej forme *výndem*. Pri nej ide o podobný zjav, aký sa vyskytuje pri složeninách základného slovesa *-jať, odňať, snať sa, vyňať* (porov. aj slov. *výnimka* a čes. *výjimka*), kde v jednotlivých složeninách je tiež prvočné etymologické *j*, ako napr. *prijal* (rusky

²⁰ Napr. v preklade Andersenových rozprávok Dr. M. S. (vyšlo 1922): *výjst* (65), *výjdete* (189), v Slováku: *výjst* (19. I. 1941, str. 9) a inde.

²¹ Porov. Martin Hojič, Literárne listy XII, 55.

²² Doklad z Dol. Lopašova: Keď *vidú* ohláški (Československá vlastivěda III, 259), zo Súpisu: *vid'e* von (IV, 419.)

²³ Složenina *vníst* je v stredoslovenskom nárečí (Turiec).

príňal), v iných zas za *j* je *n*. Tu vlastne sme zabrdli do málo všimaneho problému, ako sa v slovenčine odstraňuje, prípadne zamieňa polosamohláska *j* (*i*), keď bola v susedstve s takou spoluhláskou, ktorá utvorila nie dosť ľahko vysloviteľnú skupinu.²⁴ V našom prípade deje sa odstránenie ťažšie vysloviteľnej skupiny, tvorenej polosamohláskou *j* v susedstve spoluhlásky *d* (*-jd-*): 1. zaniknutím *j*, ako je v prípade a) rozkazovacieho spôsobu: *poď, poďme, poďte*; b) v prítomnom čase složenín II. typu hontianskeho nárečia²⁵: *pôdem, zádem, nádem, dôdem* ap., 2. nahradením polosamohlásky *j* spoluhláskou *n*, ktorá je artikulačne bližšia k zubnej *d*: *výndem...* Pri tejto složenine modifikácia skupiny *-jd-* v *-nd-* nevyskytuje sa len v stredných nárečiach²⁶, ale aj vo východnom. Keďže tu ide o všeobecný jazykový zjav, nemali by sme sa ho zriekať ani s ohľadom na ostatné složeniny s etymologickým *j*, ako sa nezriekame v spisovnom jazyku takého istého všeobecného zjavu pri složeninách *odňať, sňať sa, vyňať*, ďalej inštr. sing. *ním* (porov. české *jím*) a iných. V spisovnej reči je viac prípadov, kde miesto náležitého *j* býva *n*; pri praktickej filológii na tom veľmi nezáleží, či ide o analogický zjav alebo či hláska *n*, prípadne iná je etymologická, lež skorej na tom, nakoľko je onen tvar rozšírený v nárečiach slovenského jazyka. Takto na vec pozeráme aj v prípade: *výndem, výndeš... výndu*. Tieto tvary nie sú cudzie ani v slovenskej spisbe, napríklad u štúrovcov: *nevíndeme* (Hodža, Dobruo slovo 53), *vínde* (65, 68), *výnst* (Kal., Knieža liptovský V, vyd. 1873, str. 113); po nich: *výnde* (Kuk. I¹, 61, 64, 85), *výndem* (74), *výnst* (86), *výndu* (II¹, 240), *výnst* (Janoška-Szeberényi, Luther či Loyola? 32) a iné. Teda tu vôbec neišlo by o novotu, ale o nadviazanie na niekdajšie literárne formy²⁷. Hodno aspoň o tom pouvažovať, či by sme sa k nim nemohli vrátiť najmä z tej príčiny, že pri nich niet

²⁴ Takto chápať aj vznik formy *príndem* (*prijdem*) a iných: *donde* (< *dojde*), *nande* (< *najde*), *prende* (okolie Bratislavy).

²⁵ Podľa informácie p. bibliotekára MS.

²⁶ Z turčianskeho: *vínde* (Súpis III, 36), *víndem... výnde* (IV, 311), tekovského: *Výnde* (481), z liptovského: *vínst* (Stanislav, Lipt. nár. 465), *nevíndem* (Sborník MS VIII, 25), šarišského: *nevíndzem* (XIV, 89), oravského: *výndu* (Kuk. II¹, 65); podľa J. Škultétyho aj v Gemeri (ústne).

²⁷ Porov. to isté pri formách zámen s dlhou kvantitou *ich, im, nich, ním* (SR VII, 251).

ťažkostí s kvantitou, ani modifikáciou. Hlavne s tejto stránky boli by najsúcejšie za spisovné formy: *výndem, výndeš...*, menej už *výjdem, výjdeš...* a vonkoncom nie terajšie *vyjdem, vyjdeš... vyjdú*.

Aj v rozkazovacom spôsobe složenín II. typu je taká istá kvantita ako v prítomnom čase:

dôjdem — dôjdi, dôjdime, dôjdite,

nájdem — nájdi, nájdime, nájdite,

zôjdem — zôjdi, zôjdime, zôjdite,

újdem (spis. ujdem) — újdi (ujdi), újdime...

prejdem — prejdi, prejdime, prejdite

výndem (spis. vyjdem) — výndi (vyjdi), výndime...

Tvary pravidelne zachovávajú pôvodné *i*, bez neho sú zriedka: *zajď* (bás.), *ujďme* (Sup. IV, 355). Výnimka v kvantite je pri *pojdem*. Za očakávané formy s dlhou kvantitou: **pôjdi, *pôjdime, *pôjdite* sú tvary *pod, podme, pome* (dialekticky), *podte* a okrem nich v niektorých nárečiach: *poj, pojme, pojte* (okolie Žiliny, Myjavy). Obidva tvary zaiste vznikly z foriem s krátkou kvantitou *pojď, pojďme, pojďte*, aké sú v češtine a aké sa v jednom čase zavádzaly aj do spisovnej slovenčiny²⁸. No zväzaly formy domáce *pod, podme, podte*, pri ktorých krátku kvantitu, lepšie: skrátenie predpokladanej dlhej samohlásky (dvojhásky) *ô* → *o* azda možno vyložiť rôznym dôrazom, aký sa užíva pri stručnom kategorickom rozkaze²⁹. S ním naisto ďalej súvisí aj zaniknutie polosamohlásky *j* (*i*), ktorá s predchádzajúcou skrátenou samohláskou *o* tvorila jednu zatvorenú slabiku (*poj-*). Tomu to nasvedčuje taký istý zjav pri složenine *újdem...*, kde tiež okrem náležitých foriem rozkazovacieho spôsobu *újdi, újdime, újdite* sú nárečové formy aj s krátkou kvantitou a zaniknutým *j*: *uďi, uďite*, ktorých sa užíva vo funkcii interjekcie³⁰. V niektorých nárečiach (Bánovce) vyskytujú sa obidve s rozličnými funk-

²⁸ Porov. Damborského Slovenskú mluvnicu, 5. vyd., str. 287. Tak aj K. Kálal vo výbere slovenských rozprávok pre českú mládež: Slovenské pohádky (Nymburk 1919), str. 34.

²⁹ Opakom je emfatické predĺženie samohlások: *Ták?* Nebudeš poslúchať (úzus). No *véru* ešte čo, tak to ďalej nepôjde! (úzus, Bánovce); ináč: veru.

³⁰ V západnom nárečí (Bánovce) dvojaké tvary, v Gemeri iba sing. *uďi*: *Uďi* hej, nože *uďi* (podľa prof. Štefana Tóbika in litt.). Ani podoby rozkazovacieho spôsobu: *újdi, újdime, újdite* sa nevyskytujú.

ciami, ako vidno z viet: *újdí* (= uteč), *újdime* mu a scho-
vajme sa (= utečme), *újdite* (utečte) — *uďi!* *uďite!* (= choď,
chodťe nabok! odstúp, odstúpte! uňi sa! uňite sa!) (úzus,
Bánovce). Podobné dvojaké tvary so sémanticky odchod-
ným významom máme v spisovnej reči od slovíes *hýbať* a
vítať: *vítaj* — *vítaj*³¹, *hýbaj* (sa) — *hýbaj* a *hľad* — *hľa*, *nechaj*
— *nech* od *hľadieť*, *nechať*. Kým pri nich sú dvojaké tvary
v dvoch rozličných funkciách, zatiaľ od složeniny *pôjdem*...
je iba jeden tvar, zastupujúci obidve funkcie: funkciu roz-
kazovacieho spôsobu a aj príslovky, napríklad: *pod'* ko mne
(úzus), a milje sestri *pod'* všetki tri na dvor (Súp. III, 283),
hus rozrezali na dvoje a *pod'* na ražeň (Taj., Smutné nôty,
Pešťbudín 1907, str. 95), *Pod'* on ku kňazovi (Dobš. pov.,
soš.³ 4, str. 93), raňajkovali a ráno *pod'* ďalej (Bodický, Roz-
pomienky 44), *pod'* v nohy (úzus).

Ako pri složeninách I. typu, tak aj pri II. dlhá kvantita
prítomníkového kmeňa prechádza do prítomníka minulého trp-
ného: *dôjdem* — *dôjdený*, *nájdem* — *nájdený*, *vynájdem* — *vy-
nájdený*, *újdem* — *újdený*. Pravidlá slovenského pravopisu
(1940) uvádzajú z týchto složenín prítomníka minulého trpné len
od *nájsť*, a to s krátkou kvantitou: *najdený* (264), hoci podľa
dlhej kvantity časov, tvorených z prítomníkového kmeňa (prí-
tomný čas a rozkazovací spôsob), mala sa tu uplatniť dlhá
kvantita nielen podľa systému II. typu, ale aj I., teda vše-
obecne podľa obidvoch. Ako sa uplatňuje dlhá kvantita pri
I. type v prítomníku minulom trpnom a s ním aj pri podstat-
nom mene slovesnom (*prídený-prídenie*: *odídený-odídenie*, *obi-
dený-obídenie*, *predídený*... ap.), tak isto aj pri II. type týchto
složenín. Dôslednosť všeobecného systému všetkých týchto
složenín žiada kľásť dlhú kvantitu podľa prítomného času a
rozkazovacieho spôsobu aj v prítomníku minulom trpnom slo-
ženín II. typu, kde sa tiež pri tvorení uplatňuje jeden spo-
ločný kmeň, teda *nájdem*..., *nájdí*... — *nájdený-nájdenie*, *vy-
nájdem*, *vynájdí* — *vynájdený-vynájdenie*, *zájdem*, *zájdí* — *záj-
dený-zájdenie*; taktiež pri *újdem*...³² V Pravidlách slovenského
pravopisu akiste ostala krátka kvantita v tvaroch *najdený*,

³¹ Porov. SR VI, 81n.

³² Nakoľko v Pravidlách slk. pravopisu nie je uvedená patričná dlhá
kvantita, ale krátka, tak pre prax nemožno odporúčať tvary s dlhou
kvantitou ani v prítomníku minulom trpnom: *újdený-újdenie*. Ohľad na te-

najdenie (264) mylným ich uvádzaním do súvisu s tvarmi prídavia *l*-ového: *našiel, našla* (l. c.), pri ktorých ostáva predpona *na-* s krátkym *a*. Tu nebolo príčiny na predĺženie; predpona *na-* a ostatné bez každej modifikácie, rovno sa pripojujú k tvaru *-šiel*. Tak isto prichodí krátka kvantita aj v prídaví *l*-ovom složenín I. typu (*prišiel: odišiel, obišiel*) na rozdiel od tvarov prídavia min. trpného (*pridený: odidený, obidený*). V praxi sa tiež ukazuje správna tendencia dôsledne sa pridržiavať systému dlhej kvantity pri *nájdený-najdenie, vynájdenný-vynájdennie*, najmä v novinách a časopisoch, napríklad: *Nájdené uhlie* (Kat. noviny, 24. I. 1941, str. 8), *vynájdennie* šijacieho stroja (Slov. rozhlas II, čís. 6, 41). Dlhá kvantita zjavuje sa aj v spisbe: o *nájdenom* poklade (Beblavý, Jánošík 318), O *vynájdenní* (121), *vynájdenný* ... liek (Janoška Szeberényi, Luther či Loyola? 196).

Prídavia *l*-ové složenín II. typu majú v spisovnej reči etymologické formy (*predpona + šiel*); *na+šiel > našiel, za+šiel > zašiel, pre+šiel > prešiel* ap. Také sú aj v češtine. V západnom nárečí (Bánovce) sú analogické formy v prvej časti složenín s dlhou kvantitou podľa prítomníkového kmeňa pri všetkých složenínach (okrem *príšou*): *nájšou* (porov. *išou*), *nájšla, náššlo*; *vinášou, vinášla, vináššlo*; *zájšou, zájšla, zájššlo*; *újšou, újšla, újššlo*; *prejšou, prejšla, prejššlo*; *dyjšou, dyjšla, dyjššlo*.

Nakoniec prichodí všimnúť si kvantitu a tvarov neurčitku týchto složenín. Pri etymologických (pôvodných) tvaroch *náiti-náit, záiti-záit, úiti-úit, preiti-preit, dyiti*, ktoré nachádzame v nárečiach (Bánovce), dlhá kvantita má taký istý pôvod, aký je v prítomnom čase týchto slovík, teda: *na+jiti > najiti > náiti-náit, za+jiti > zajiti > záiti-záit* ap. Formy *nájšš, vynášš, zájšš, újšš* (spis. *ujst*), *výnšš* (za *výjšš*, spis. *vyjšš*), *prejšš* (za *prejšš*), *dýjšš* sú analogické odchodne od tamých a ich dlhú kvantitu ide vysvetliť vplyvom dlhej kvantity neurčitkov primárnych slovík I. triedy typu *rásš, viesš*, čomu nasvedčuje aj príbranie *s* z ich neurčitkového kmeňa. Je tu azda možný aj vplyv slovík, majúcich dlhú kvantitu na predpone: *návidišš-závidišš — vidišš, náležašš-záležašš — ležašš, ná-*

nájšou krátku kvantitu v prítomníkovom kmeni a dôslednosť žiada aj tu krátku.

*stojíť*³³ — *stáť* (< *stojaf), *závisieľ* — *visieľ*. Pri nich pôvodná predpona *na-*, *za-* stratila svoju prvšiu funkciu, keď nastalo značné sémantické odchylenie významu základného slovesa od složeniny, takže v nej predpona prestala byť osobitnou časťou slovesa, a cítila sa organickou časťou slovesného kmeňa, tvoriacou s ním pevný kmeňový celok, a v takomto kmeni vplyvom iných sloves s dlhými samohláskami v kmeni, najmä primárnych (*rásť*, *viesť*), možno tiež vysvetliť predĺženie krátkej samohlásky predpôn, v našom prípade *na-* a *za-*; ostatné predpony sloves majú vonkoncom krátke samohlásky. Podobne aj touto domnienkou možno vysvetľovať predĺženie samohlások v predponách složenín II. typu základného slovesa *ísť* (náreč. *ifí*), pri ktorých najodlišnejší sémantický význam od základného slovesa sa vyvinul najmä vo formách zvratných: *nájsť* (*sa*), *vynájsť* (*sa*) — *ísť* (*ist*), *zájsť* (*sa*), *újsť* (*sa*). So slovesným kmeňom nevlialy sa predpony v tvaroch: *preíť*³⁴, *preisť*³⁵, *úisť*³⁶ ap.

Složeniny II. typu *dôjsť*, *nájsť*, *vynájsť*, *zájsť*, *újsť* (spis. *ujst*), *vôjsť* (spis. *vojsť*) zaraďujú sa svojou dlhou kvantitou do skupiny ostatných sloves, majúcich dlhú kvantitu na predpone. Pravidlá slovenského pravopisu (1940) uviedli správne dlhú kvantitu pri složenine *dôjsť*, *nájsť*, *vynájsť* (*sa*), *zájsť* na rozdiel od prvého ich vydania, no rovnako z dôslednosti mali uzákoniť aj *újsť* a *vôjsť*. Jazykový odbor MS v obidvoch prípadoch navrhoval všeobecnému systému zodpovedajúcu dlhú kvantitu, ale, keďže otázka kvantity nebola po nárečiach preštudovaná, návrh pri schvaľovaní Pravidiel slovenského pravopisu zástupcami univerzity neprešiel. Tvar *újsť* a ostatné tvary s dlhou kvantitou žijú v nárečiach, ako svedčia aj doklady, zapísané Czamblom: *újsť* (Súpis I, 313), *újdu* ... *neújdu* (II, 156). Sem-tam *nájsť* ich aj v spisbe: *újsť* (Janoška-Szeberényi, 277). Tak isto aj *vôjsť* (porov. SR VIII, 38): *vôjsť* (Súp. V, 277), *vúojde* (Stanislav, Lipt. n. 132); v spisbe: *vôjde* (Kazateľňa XXVI, 94), *vuojst* (Plech, Zlatníca 6, 72).

Resumé. Složeniny slovesa *ísť* možno rozdeliť na dve

³³ Porov. významy: Čo sa ten chlapec na zime nastojí (úzus). Ona na tom nastojí, aby sa tak stalo (úzus).

³⁴ V Liptovských nárečiach J. Stanislava na str. 345.

³⁵ Doklad z úlohy žiaka žilinského gymnázia. V Palkovičovom Svätom Písme (II, 576) je *preisť*.

³⁶ Súpis V, 249.

skupiny, typy. I. typ tvoria složeniny s predponou prvotne zakončenou na -t, neskoršie po zaniknutí t na spoluhlásku. Všetky tieto složeniny okrem *vôjsť* sú analogické tvary, utvorené podľa složeniny *prísť-prídem* — *prídi-príd* — *pridený* — *prišiel*: *obísť* — *obidem* — *obídi-obíd* — *obidený-obidenie* — *obišiel*, *odísť* — *odidem* — *odídi-odíd* — *odidený* — *odidenie* — *odišiel*, *nadísť* — *nadidem*... ap. Složenina *vôjsť* so svojou predponou vokalizovanou [*vo* (> *vb*)], teda zakončenou na samohlásku, patrí synchronicky do II. typu, kde patria složeniny s predponami zakončenými na samohlásku: *do+idem* > *dôjdem*, *po+idem* > *pôjdem*, *vo+idem* > *vôjdem* (spis. *vojdem*), *u+idem* > *újdem* (spis. *ujdem*). Dlhá kvantita z prítomníkového kmeňa prechádza aj do prítomníka minulého trpného, veď majú spoločný kmeň: *dôjdem*, *dôjdi* — *dôjdený-dôjdenie*; *nájdem*, *nájdi* — *nájdený-nájdenie*; *zájdem*, *zájdi* — *zájdený-zájdenie* ap. V *l*-ovom prítomníku pri obidvoch typoch ostáva na predpone krátka kvantita: *prišiel*, *odišiel*, *nadišiel*, *obišiel* — *našiel*, *zašiel*, *ušiel*, *vyšiel* atď.

Podľa tohto všetkého dôslednosť by žiadala opraviť v budúcom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu krátka kvantita na dlhú v neurčitku slovík *vôjsť* a *újsť* a ich tvaroch, majúcich spoločný prítomníkový kmeň: prítomný čas, rozkazovací spôsob a aj prítomník minulého trpného. Tak podobne patrilo by opraviť krátka kvantita aj v prítomníku minulom trpnom na dlhú: *nájdený*, *vynájdený*. Nakoľko pri složenine *dôjsť*, *zájsť* nie je v Pravidlách slovenského pravopisu uvedené prítomník minulého trpného, neprehrešíme sa proti Pravidlám slov. pravopisu, keď podľa všeobecného systému týchto složenín budeme písať s dlhou kvantitou: *dôjdený*, *zájdený* a aj *dôjdenie*, *zájdenie*.

Václav Polák, Praha:

PŮVOD A VÝZNAM NÁZVU BESKÍD.

Názvy horských systémov sú obyčajne slová záhadné so stránky tvaroslovnej i významovej. Preto F. Trávníček vo svojej knihe „Nástroj myšlení a dorozumění“ (Praha 1940) správne napísal: „Na našem jazykovém území seděli v dávných dobách Keltové, pak Markomani a Kvádové, nelze vylučovati, že

po nich zostali niejaké miestne názvy, ale jejich jazyk dobre neznáme a kromě toho cizí názvy byly zpravidla v ústech našeho lidu změnny, často k nepoznání. Nejednou se nedostaneme dále než k domněnkám, tu více, tu méně podobným pravdě, a někdy musíme střízlivě říci ignoramus et ignorabimus, nevíme a nebudem vědět, protože vichřice věků zavála a rozmetala stopy a cesty, po kterých bychom mohli dojít k jistému poznání.“ Miestne názvy sú odvodené zo slovných kmeňov, ktoré v systéme jazyka dnes neexistujú a preto základom všetkých tých miestnych mien bývajú cudzie formy, ktoré pochádzajú z reči najstarších obyvateľov, ktorí žili na Slovensku pred príchodom Slovanov, najmä Ilýrov, Keitov a Germánov. Z ich jazyka treba vysvetľovať tie mená, ktoré náš etymologický inštinkt¹ nemôže spojiť s domácou zásobou slov.

Takto názov *Karpat* je predkeltského pôvodu, a ako vložil M. Vasmer (Studien zur alban. Wortforschung I, Dorpat 1921, str. 25), patrí do starej skupiny slov, ktoré sú typické pre ilýrsku skupinu jazykovú, z ktorej uvádzam albán. *karpe* 'skala, útes'.

Veľká časť karpatského pohoria medzi Kysucou² a Laborem³ sa označuje tvarom *Beskidy*, na východnom Slovensku *Bezčady*, *Bisčady*, poľ. *Bieszczady*, u Karpatorusov *Bezkiedy*, ale i *Beskidy*, čes. *Bezkydy*, *Beskydy*, maď. *Beszkidék*.

Názov ten vysvetľujú dvojakým spôsobom: ako slovo domáce, slovenské, alebo ako slovo cudzie, neslovanské, germánske.

Naposledy J. Martinka v Slovenskej reči (roč. VIII., str. 107—109) odvodil názov *Bezčady*, *Bezkiedy*, *Bezkydy*, *Beskidy* z kmeňa *bez-* (pôvod. *βῆ ζῆ* 'Sambucus') príponou *-ad*, resp. *-éd*, lebo len takto dá sa vysvetliť zmäkčenie *k* → *č*. Vy-

¹ Bally. *Traité de stylistique française*, I, str. 32: l'instinct étymologique tend à relier entre eux les mots ou les éléments constructifs des mots, en considérant leur forme extérieure et non leur rapport avec l'idée dont ils sont les symboles; ou bien il tend à donner un sens à ces mots ou à ces éléments, alors qu'ils n'ont pas de signification par eux-mêmes et appartiennent à un tout qui seul est significatif...

² U starovekých spisovateľov *Cusus*, akiste ilýrskeho pôvodu. Králiček, *Die Donauvölker Altgermaniens*, Deutsches Realschulprogramm, Brno 1896/97; Vancsa, *Geschichte von Nieder- und Oberösterreich*, str. 51; L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung II*, str. 172; Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde II*, 327; R. Much v Hoepfsovom Reallexikon der germanischen Altertumskunde I, 381.

³ Por. čes. *Labě* z pôvod. **alb-* k zákl. **alb-* 'biely'.

chádza zo základného nárečového názvu *Bezčad'*, podľa nárečovej výslovnosti i tvrdo *Bezčad'*, ale nevyložil tvar *Beskidy*, *Bezkidy*, známy nielen Karpatorusom a Čechom, ale i Slovákom, ako ukazujú mnohé mená vrchov, ktoré sú tiež pomenované *Beskid*, *Bezkyd*. Preto pokladám tvar *Beskid* za starší, lebo sa vyskytuje vo väčšej jazykovej i zemepisnej oblasti. Martinka vysvetlil takto tvar *Bezčad'* zo slovenských, resp. slovanských prvkov ako predtým A. Brückner v Slávii (roč. III, 1924, str. 193—224): zo zákl. *bes-*, ktoré máme v slovan. *besěda*, sti. *bhaš-*, vtedy vo význame 'šumava'.

Okrem toho sú výklady ľudové, nemajúce filologického podkladu: že „*beskid*“ znamená horskú cestu, priesmyk, ktorým sa musí ísť 'bežky'; že *Beskidy* sú 'bez kydu', holé, bez porastu (*kid* — porast); že „*beskid*“ znamená miesto nehnosené (*kid* — hnoj) atď.

Sú to zväčša etymologické ex post, umele odvodené zo tvaru *Beskidy*, bez dôkazu a opory v jazykovom materiále, lebo *kid* 'porast', *kid* 'hnoj' ap. sú slová nedoložené. Môžu robiť len chaos v systéme slovenskej reči.

So stránky historickej a filologickej v prirovnaní k systému miestnych názvov pre pohorie v strednej Európe prikláňam sa k výkladu Rozwadowského (Rocznik slawistyczny, VI, str. 69), ktorý vyšiel pri výklade z germ. *biskaida*, sthn. *sceida*, st. sev. *skeid* 'útes, skala'. I pri tomto výklade sú isté ťažkosti pri vysvetlení zmäkčenia *k* > *č*. Dajú sa len vysvetliť z nedoložených foriem odchodných od základu pre formy sthn. a st. sev., ak chceme vysvetliť formu *Beskidy* i *Bezčad'*, lebo nepoznáme dostatočne jazykové pomery v slovenskej zemepisnej oblasti v dobe príchodu Slovanov. Rovnako bez ťažkosti sa nedá vysvetliť ani *Váh* z germ. *Wag (E. Schwarz, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle, München-Berlin 1931, str. 36), *Orava* z *Arahwō (l. e., výklad tiež z kelt. *arros* 'rýchly'; Šachmatov, Archiv für slav. Philologie, XXXIII, str. 67, alebo zo st. bret. *ara* 'rieka, potok', J. Hopfner, Kuhn's Zeitschrift. IXL, str. 256).

Preto výklad Rozwadowského má svoje prednosti významové, ak chceme zaradiť slovenské názvy pre pohorie do štruktúry európskeho systému.

Štefan Tóbiš:

OBCHODNÁ TERMINOLOGIA.

Názvosloviie praktického obchodného života.

(Pokračovanie.)

Jazykové nesprávnosti v označovaní obchodov a firiem vôbec. — Do očí bijú podnes napríklad takéto nesprávnosti a priestupky proti duchu slovenského jazyka:

1. *Väzba s 2. pádom:* „Obchod najjemnejších cukroví-niek, čokolád, čajového pečiva“; „Obchod športových, poľovných (sú v citovanej publikácii HDG!), rybárskych potrieb a detských hračiek“; „Obchod stavebného dreva a materiálu, palivového dreva“; „Obchod potravín, semien, obuv. prípra-vy...“ atď. Všetko chybné a neprípustné väzby. Po slove *obchod* musí byť vždy predložka *s, so* a 7. *pád*, teda typ: *obchod s niečím* (a nie obchod niečoho!). Správne má znieť: **OBCHOD S NAJJEMNEJŠÍMI CUKROVINKAMI, ČOKOLÁDAMI A ČAJOVÝM PEČIVOM; OBCHOD SO ŠPORTOVÝMI, POLOVNÍCKYMI A RYBÁRSKYMÍ POTREBAMI A S DETSKÝMI HRAČKAMI; OBCHOD SO STAVEBNÝM DREVOM A MATERIÁLOM A PALIVOVÝM DREVOM; OBCHOD S POTRAVINAMI, SEMENAMI A OBUVNÍCKYMI PRÍPRAVAMI** atď.

2. *Iné väzby predložkové:* „Veľkoobchod na hodvábne šatky a krojové látky“; „Špeciálny obchod pre koberec“; „Špeciálny dom pre hodváb a vlnené látky“ a pod. Po slove *obchod* nesmie byť výraz predložkový *s na, pre* alebo *s inou predložkou*. Správna je len predložka *s, so*, teda väzba *obchod s niečím*, nikdy nie väzba „obchod na“ alebo „obchod pre“, ako je chybné uvedené v citovanej publikácii HDG. Tieto nápisy sú správne takto: **VELKOOBCHOD S HODVÁBNYMI ŠATKAMI A KROJOVÝMI LÁTKAMI, ŠPECIÁLNY OBCHOD S KOBERCAMI, ŠPECIÁLNY DOM S HODVÁBOM A VLNE-NÝMI LÁTKAMI** atď.

3. Označenia, ako: „Bratia Ivaško“, „Bratia Groh“, „Bratia Široký“, „Bratia Lörincz“, „Bratia Ján a Karol Klačkovei“, „Bratia Ondrej a Pavol Kriškovei“ atď. nie sú správne. V ducha nášho jazyka správne sú len takéto nápisy: **BRATIA IVAŠKOVCI** (ani nie „IVAŠKOVI“!), **BRATIA GROHOVCI, BRATIA ŠIRO-**

KI, BRATIA LÖRINCZOVCI, BRATIA JÁN A KAROL, KLAČKO, BRATIA ONDREJ A PAVOL KRIŠKA atď. Pamätajte si najmä posledné dva typy a nestrpte na firemných tabuliach chybné nápisy, ako: „Bratia Ondrej a Pavol Kriškovei“ (písané aj skrátené: „Bratia O. a P. Kriškovei“) alebo: „Bratia Klačko“ atď. V prvom prípade je správny len nápis: BRATIA ONDREJ A PAVOL KRIŠKA, písané skrátené: BRATIA O. A P. KRIŠKA, a to preto, lebo po krstnom mene *Ondrej, Pavol* (teda v prvom páde) vybaví sa nám mechanicky aj priezvisko vždy len v prvom páde jednotného počtu, teda *Ondrej Klačko, Pavol Klačko*, po sebe: *Ondrej a Pavol Klačko*, lebo sa i jeden i druhý *Klačko* volá a podpisuje, a potom aj preto, lebo sa v nápise: BRATIA ONDREJ A PAVOL, KLAČKO a pod. presne a právne naznačuje, že majiteľmi obchodu sú len *brat Ondrej a Pavol*, hoci *Kriškovec*, lepšie: *bratov Kriškovec*, môže byť aj viacej. V druhom prípade, to jest v nápise: BRATIA KLAČKOVCI alebo podobne aj: BRATIA IVAŠKOVCI atď. musí byť priezvisko v množnom počte, vlastne v prvom páde pomnožného, hromadného rodového mena preto, lebo si to vyžaduje slovo *bratia*, uvedené tiež v množnom počte. Je tu shoda prívlastku *Kriškovei* s hlavným menom (riadiacim menom) *bratia*, a to shoda v rode (slová BRATIA i KRIŠKOVCI sú mužského rodu), čísle (slovo BRATIA i KRIŠKOVCI sú v množnom čísle) a páde (slová BRATIA i KRIŠKOVCI sú prvé pády). Konečne nápis: BRATIA KRIŠKOVCI znamená právne toľko, že majiteľmi obchodu sú všetci *bratia Kriškovei*, teda nielen *Ondrej a Pavol*, ale aj nejaký *Ján, Štefan, Michal* atď. Vypísať a vyrátať všetky krstné mená na firemnej tabuli by bolo najmä pri početnejšej rodine dosť smiešne a veľmi nepraktické, no a potom nemá to ani právneho podkladu, pretože všetci tí *bratia*, v našom prípade *bratia Kriškovei*, majú rovnaký podiel, ale aj rovnaké povinnosti a záväzky (napríklad k svojim veriteľom, dlžníkom, k daňovému úradu atď.). Typ: „Bratia Kriška“, „Bratia Ivaško“, „Bratia Hanesko“ atď. je utvorený násilne, proti duchu našej reči, preto je neslovenský a ako taký neslobodno ho trpieť.

4. Nesprávne je označovať takto neslovensky firmy: „Anna Kopecky“, „Mária Reiner-ová“, „Júlia Széchy-ová“, „Beta Skalicky-ová“ atď. Takto a podobne sa veľmi často, ani nie tak pre neznalosť slovenčiny, ako skôr úmyselne a priamo po-

liticky, tendenčne a okate zaliečaly majiteľky takýchto firiem napríklad Maďarom, prípadne ešte skôr maďarónom atď. Dnes takéto zauškovanie slovenčiny na verejných miestach nemožno trpieť a v každom prípade treba sa domáhať nápravy. Majiteľkami takýchto firiem sú často Slovenky, pravda, doteraz väčšinou bez národného povedomia. Ak budú kupujúci-konzumenti sebavedomými Slovákmi, môžu svojím vplyvom a príkladom pôsobiť účinne aj pri odstraňovaní takýchto neslovenskosti nielen v nápisoch na tabuliach obchodov, ale aj v samých neslovenských alebo neslovenským pravopisom písaných slovenských priezviskách. Uvedené firmy treba po slovensky takto správne písať: ANNA KOPECKÁ, MÁRIA REINEROVÁ, JÚLIA SZÉCHY, BETA SKALICKÁ a podobne.

5. Nesprávne sú aj složky: „Foto- a športové články“, „Tu- a cudzozemské špeciality“, „Auto- a motocyklové zastúpenie“ atď. Správne je: FOTOGRAFICKÉ A ŠPORTOVÉ POTREBY, alebo stručne: FOTO ŠPORT, TUZEMSKÉ A CUDZOZEMSKÉ ŠPECIALITY alebo DOMÁCE A CUDZOZEMSKÉ SPECIALITY, ZASTÚPENIE AUT A MOTOCYKLOV atď.

6. *Firmy ostatných živnostníkov a podnikateľov* sa tiež veľmi nesprávne a neslovensky označujú. Nesprávne sú nápisy: „Krajičírsky závod“, „Stolársky závod“, „Záhradnícky závod“, „Záhradnícky podnik“, „Kvetinársky podnik“, „Mäsiarsky podnik“ (alebo aj „závod“), „Ovocinársky závod“, „Pekársky závod“ alebo aj „Pekársky podnik“, „Zasielateľský podnik“ atď. Takéto opisovanie je vo väčšine prípadov neslovenské a nepraktické. Správne je: KRAJČÍRSTVO, STOLÁRSTVO, ZÁHRADNÍCTVO, KVETINÁRSTVO, MÄSIARSTVO alebo JATKA, prípadne MÄSIARSTVO A UĐENÁRSTVO, OVOCINÁRSTVO, PEKÁRSTVO alebo PEKÁREŇ, ZASIELATELSTVO. Podobne nie je správne ani označenie: „Cukrářský podnik“, „Hodinársky podnik“, „Kachliarsky podnik“, „Natiaračský podnik“, „Novinársky podnik“, „Papiernický podnik“ atď., správne je len CUKRÁRSTVO, alebo ešte častejšie CUKRÁREŇ, HODINARSTVO, KACHLIARSTVO, KNÍHKUPECTVO, NATIERAČSTVO, NOVINÁRSTVO, PAPIERNÍCTVO atď. Miesto „Knihväzačský podnik“ má byť KNÍHÁRSTVO a miesto „Klampiarsky podnik“ alebo „Klampiarstvo“ je správne len PLECHÁRSTVO. Z tohto vyplýva, že slová *závod* alebo *podnik* sa nemajú a nemôžu hocikedy použiť v ná-

pisoch na firemných tabuliach, ale aj to, že medzi nimi je rozdiel. Neužívajme preto slov *závod* alebo *podnik* v nápisoach a nahrádzajme neslovenské výrazy, ako sú napríklad citované: „Krajčírsky závod“, „Kvetinársky podnik“ atď., slovenskejšim označením KRAJČÍRSTVO, KVETINÁRSTVO atď. Slovo *závod* a *podnik* použijme len tam, kde treba, ale aj rozlišujme ich a nezamieňajme jedno s druhým. Slovo *závod* je na mieste napríklad v označeniach CHEMICKÝ ZÁVOD, ZÁVOD NA ŤAŽBU A SPRACOVANIE MEDI, ZÁVOD NA VÝROBU HOSPODÁRSKYCH STROJOV atď., slovo *podnik* zasa vo výrazoch: STAVEBNÝ PODNIK, DOPRAVNÝ PODNIK, PLAKÁTOVACÍ PODNIK (neužívajme nepraktického označenia: „Podnik na vylepovanie plakátov“, ako ho podnes užívajú v mestách). Konečne slovo *podnik* nám je známe a blízke aj preto, lebo ho nájdeme na dverách alebo vo výkladoch všetkých židovských obchodov a iných podnikov (*Židovský podnik*). *Podnik* je teda širší pochop, *závod* užší, ako napr. širší pochop je aj slovo *obchod*, užší zasa taký *textilný obchod*, alebo širší taký *strom*, užší napr. *ovocný*, *lesný*, *ihličnatý* atď. *strom*. *Závod* je teda tiež *podnik*, ale taký, kde sú stroje, kde sa všetko vyrába na strojoch, teda vlastne továreň, alebo aspoň továreň v menších rozmeroch. V *podnikoch* pracujú obyčajne len ľudia, živnostníci či remeselníci, obchodníci. Pri označení *závod* myslíme hneď na stroje, lebo závod nemôže byť bez nich, kým zasa v najrozličnejších *podnikoch* stroje nemusia byť. Ďalej poznamenávame, že označenia, ako sú: KRAJČÍRSTVO, STOLÁRSTVO, PEKÁRSTVO, PLECHÁRSTVO (nie „Kl'ampiarstvo“), MÄSIARSTVO, HODINÁRSTVO, KACHLIARSTVO, KNIHÁRSTVO (nie „Kníhväzačstvo“), NATIERAČSTVO a pod., t. j. označenia firiem remeselníkov či takzvanej remeselníckej živnosti, sa smú a majú použiť len tam, kde meno majiteľa takejto remeselníckej živnosti nie je uvedené. Nemá byť preto na tabuli napr. nápis:

ONDREJ KOHŮT HODINÁRSTVO	alebo:	JÁN BALCO KACHLIARSTVO
-----------------------------	--------	---------------------------

a pod., ale tu má byť správne nápis:

JÁN BALCO KACHLIAR	alebo:	ONDREJ KOHŮT HODINÁR
-----------------------	--------	-------------------------

a pod. Ak je firma označená všeobecným názvom druhu živnosti, teda napr.: HODINÁRSTVO, NOVINÁRSTVO, KNIHÁRSTVO atď., tak potom už netreba uvádzať jej majiteľa. Nesmieme označovať firmu napr. ani takto:

KNIHÁRSTVO
JÁN MOČKO

a pod. Na Slovensku je najužívanejší typ:

JÁN BALCO
KACHLIAR

Ak by takáto firma remeselníckej živnosti mala viac spolumajiteľov, neoznačujeme ju napr.:

JÁN A PAVOL MONCOL
STOLÁRI

a pod., ale takto:

JÁN A PAVOL MONCOL
STOLÁRSTVO

alebo jednoducho len STOLÁRSTVO. Pri remeselníckych živnostiach sa takéto prípady v praxi skoro vôbec nevyskytujú. Neoznačujeme firmy ani takto: „CUKRÁRSTVO JÁNA MEDOVNÍKA“, „PEKÁRSTVO PAVLA ROŽTEKA“ a pod., a nepíšme to napríklad takto:

CUKRÁRSTVO
JÁNA MEDOVNÍKA

alebo:

PEKÁRSTVO
PAVLA ROŽTEKA

a pod., ale označujeme podobné firmy takto:

JÁN MEDOVNÍK
CUKRÁR

alebo:

PAVOL ROŽTEK
PEKÁR

a tak pod. V mestečkách alebo vo väčších mestách najmä v posledných prípadoch sa dáva prednosť typu: CUKRÁRSTVO alebo ešte viac: CUKRÁREŇ, PEKÁREŇ, alebo označovaniu

NOVINÁRSTVO, KNIHKUPECTVO, KNIHÁRSTVO, STOLÁRSTVO, ZASIELATELSTVO a tak pod., teda bez mena majiteľa firmy. Výraz „Cukrárstvo Jána Medovníka“ sa môže použiť a vyskytnúť napr. v takom inzeráte, ako by bol napr.: „V Prešove nezabudnite navštíviť cukrárstvo Jána Medovníka“ ap.

(Pokračovanie.)

Michal Koperdan:

DIALEKT AKO HLAVNÁ POMÔCKA PRI VYUČOVANÍ SPISOVNEJ REČI.

Známe sú ťažkosti učiteľa pri vyučovaní gramatiky a pravopisu hlavne na školách východného Slovenska. Je síce pravda, že táto práca nie je dosť hravá často ani na školách stredného Slovenska, lenže tu ťažkosti predsa nie sú také veľké ako na východnom Slovensku, lebo stredoslovenské nárečia najbližšie stoja k spisovnej slovenčine.

Medzi východoslovenským nárečím a spisovnou slovenčinou sú značné rozdiely, hlavne hláskoslovné a tvaroslovné. Tieto vykoreniť zo spisovnej reči žiakov východného Slovenska je vec neobyčajne ťažká. Smelo môžeme povedať, že nenájde sa azda ani jeden žiak, ktorý by za osem rokov školskej dochádzky nadobudol akejsi istoty vo vyjadrovaní sa v spisovnej reči, tým menej v pravopise. Otvorene si musíme priznať, že požadované výsledky nedosiahne ani meštianska škola s jednoročným náukobehom, ba ani nižšia stredná škola. Preto musí sa hľadať nejaká cesta, ako dosiahnuť aspoň uspokojivé výsledky.

Prvou, a to hlavnou podmienkou je, aby učiteľ poznal dialekt kraja, v ktorom pôsobí. V hodinách slovenčiny, ba aj pri iných príležitostiach, musí v každom prípade poukazovať na rozdiely medzi dialektom žiakov a spisovnou rečou. Pri vyučovaní gramatiky a pravopisu nech učiteľ neustále porovnáva spisovnú reč s dialektom žiakov. Preto je potrebné, aby učiteľ poznal nielen pravidlá spisovnej reči, ale aj gramatický systém nárečia kraja, v ktorom pôsobí.

Pri vyučovaní spisovnej reči žiakom východného Slovenska popri stránke hláskoslovnej najväčšie ťažkosti robí stránka tvaroslovná a správne prízvukovanie. Z tvaroslovnia naj-

väčšie rozdiely sú v skloňovaní podstatných mien a zámen. Preto tu nie je dosť naučiť vzory a povedať, ktoré slová sa podľa tých vzorov skloňujú. Najsprávnejší postup by bol ten, keby učiteľ pri preberaní jednotlivých vzorov súčasne porovnával koncovky jednotlivých pádov s koncovkami tých istých slov v nárečí. Podobne učiteľ si má počínať aj v iných prípadoch. Gramatické pravidlo má byť už len akousi výslednicou toho vzájomného porovnávanía. Pravidlo nech si utvoria žiaci sami, lebo pasívne naučené pravidlo sa skoro zabúda a preto nemá ceny.

Je isté, že takéto vyučovanie je veľmi živé, zaujímavé. Žiaci majú veľkú radosť z toho, že aj ich nárečie, za ktoré sa často pred učiteľom hanbia, má svoju cenu a že im je bezpečnou pomôckou pri učení sa spisovnej reči.

Veľa ráz nárečia žiakov môžeme využiť aj ako výhody pri určovaní a cvičení pravopisných pravidiel. Iste mnohí učitelia nevedia, a to aj rodení východniari, že na školách východného Slovenska nemusia nazpamäť učiť napr. vybraté slová, v ktorých sa po *s* a *z* píše tvrdé *y*, ako nazpamäť neučíme slová, v ktorých sú mäkké slabiky *di, ti, ni, li* a tvrdé *dy, ty, ny, ly*. Tu platí pravidlo, že kde východný Slovák slabiky *si* a *zi* vyslovuje mäkko, teda *ši, ži*, tam je v spisovnej slovenčine vždy mäkké *i*, napr. *šírota, šivy, šito, žima, živa, hroží*; kde ich východný Slovák vyslovuje tvrdo, teda *sy, zy*, tam sa píše tvrdé *y*, napr. *syr, sypka, syn, jazyk, ozyva*. (Výnimka je slovo *sýkorka*, v ktorom prvú slabiku východný Slovák vyslovuje mäkko, teda *šikorka*, hoci v spisovnej slovenčine píše sa tvrdé *y*. Musím však poznamenať, že tvrdé *y* v slove *sýkorka* etymologicky* nie je oprávnené. Aj v goralskom nárečí výslovnosť je mäkká.)

Poukážem na iný prípad. Tak napríklad v krajoch horného Spiša a hornej Oravy, kde je takzvané goralské nárečie, za celých osem rokov povinnej školskej dochádzky mnohí učitelia nijako nemôžu naučiť žiakov robiť rozdiel tak vo výslovnosti ako aj v písaní medzi *h* a *ch*, hoci je to vec veľmi ľahká. Keby len troška sa zaujímali o nárečie žiakov, boli by s tým hotoví za jednu vyučovaciu hodinu. Vec sa má takto: V goralskom nárečí nejestvuje hláska *ch*, ale namiesto nej je

* Onom. pôvodu. Holub, Struč. slovník etym. jaz. čsl., str. 282.

dôsledne len *h*. Kde je však v spisovnej slovenčine *h*, tam je v goralčine *g*. Tak bude: *grob* (*hrob*), *noga* (*noha*), *nogavice* (*nohavice*), *Boga* (*Boha*); *duha* (*ducha*), *muha* (*mucha*), *uho* (*ucho*) ap. Pri takomto spôsobe zaiste vyučovanie, kde sa píše tvrdé a mäkké *i* (*y*), je medzi Goralmi ľahšie ako inde. Goral tvrdé *y* vyslovuje skutočne tvrdo (ako otvorené *ö*), mäkké *i* však shodne so stredoslovenskou výslovnosťou.

Podobne by som mohol poukázať na mnohé iné gramatické zjavy, ktorých si len treba všímať a na každom kroku pri vyučovaní spisovnej reči na ne poukazovať a na nich stavať.

Na východnom Slovensku je veľmi dôležité, aby si učiteľ medziiným všímal prízvuku, kvantitu slabík a správnej artikulácie jednotlivých hlások pri spisovnej reči žiakov, lebo nesprávne prízvukovanie, chybná artikulácia niektorých hlások a nedostatočná výraznosť v kvantite slabík najčastejšie znešvaruje literárnu reč aj učeníých, pochádzajúcich z východného Slovenska. Preto v škole nestačí žiakom len pripomínať, že v spisovnej slovenčine prízvuk je na prvej slabike a že v slovenčine sú dlhé a krátke slabiky. Učiteľ o nesprávnom prízvukovaní žiakov musí sa presvedčiť, a to tak, že ich nechá všímať si prízvuku vo vlastnom nárečí a že si to dvojaké prízvukovanie sami porovnajú.

A keď je reč o kvantite slabík, čo veľmi úzko súvisí s prízvukom, tu treba poukázať hlavne na melodičnosť a rytmickú pravidelnosť v reči. Na nejaké pravidlá sa spoliehať tu by nič neosožilo, lebo v podobných prípadoch je rozhodujúci sluch žiakov a smysel pre rytmus. Pravidlo už len utvrdzuje žiaka v povedomí, že skutočne hovorí správne. Istoty a uhladenosti v reči žiak nadobudne častým opakovaním, ale hlavne memorovaním básní.

Týmto chcel som posvietiť, ako si pomôžeme pri vyučovaní gramatiky a pravopisu na školách východného Slovenska. Ako rodený východniar touto metódou pracujem už niekoľko rokov medzi žiactvom východného Slovenska a môžem povedať, že s dobrým úspechom. Preto každému učiteľovi odporúčam, aby si bližšie všímal nárečia žiakov, usiloval sa čo najviac si ho osvojiť a na ňom staval vedomosti žiakov zo spisovného jazyka. Aj tu sa dobre uplatňuje všeobecná didaktická zásada, aby sme vychádzali od známeho k neznámemu

Jozef Barát:

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU A PRAX.

Mnoho hovorili odborníci i neodborníci, aj písali o posledných Pravidlách slovenského pravopisu, vydaných na jar roku 1940 Maticou slovenskou. Ich posudzovatelia sniesli na ne dosť chvály, ale im jedno-druhé aj vyčítali. Jednak nevyčerpali dosiaľ všetko, dlho budú pripojovať o nich ich užívatelia poznámky. Prax najlepšie ukáže ich výhody, prednosti i nedostatky.

Predovšetkým treba vyzdvihnúť ich prednosť, že odstraňujú nepotrebnú dvojakosť, prípadne trojakosť výrazov oproti starým Pravidlám, ktoré mali neraz zbytočné dvoj- i trojtvary. Dnes sa už povie, že len *tak* alebo *tak sa píše*, hoci ešte predtým si mohol každý vybrať spôsob, ktorý sa jemu páčil.

Iná prednosť Pravidiel je v tom, že ich zásluhou stratily sa mnohé nepotrebné neslovenské slová, ktoré narušovali náš rečový svojráz. Terajšie Pravidlá dali základ na očistu slovenčiny. Také neslovenské slová boli napr.: *barva (správne *farba*), *barevný (spr. *farebný*), *bitva (*bitka*), *brusle (*korčule*), *brusliar (*korčuliar*), *brusliť (*korčuľovať sa*), *brýle (*okuliare*), *čočka (1. *šošovica*; 2. *šošovka*), *domluva (*dohovárание*), *domlúvať (*dohovárať*): koreň *mluv-* a niektoré jeho odvođeniny: *omluviť (*ospravedlniť*), *omluva, *omluvenka (*ospravedlnenie*), *mluvčí (*predstaviteľ*), *mluviť (*hovoríť*) (ostaly: *mluvnica*, *mluvidlá*), *dopis (*list*), *dopisný papier (*listový*), *dopisnica (*listok*, *karta*), *hraběnka (*grófka*), *hrabstvo (*grófstvo*), *hřebík (*klinec*), *chlúbiť sa (*pýšiť sa*), *jednatel (*tajomník*), kácať (*rúbať*), *lhať (*luhať*), *mlsať (*maškrtiť*), *nazlobiť (sa) (*nahnevať [sa]*), *osmahlý (*počerný*), *ostydnúť (*ochladnúť*), *otava (*mláďza*), *ovšem (*pravda*), *pečovať (*starať sa*), *podozrelý (*podozrivý*), *prekližky (*preglejky*), *prkno (*doska*), *pryskyrica (*živica*), *tužka (*ceruza*), *razítka (*pečiatka*), *orazítkovať (*opečiatkovať*) atď.

Tieto a iné neslovenské slová sme po 20 rokoch užívali, ako keby patrili do slovenského slovného pokladu. Mnohí zo Slovákov, najmä tí, čo boli jazykovo málo uvedomení, čudovali sa, že Matica slovenská a členovia jej Jazykového odboru usi-

lujú sa „krivdiť“ slovenskému jazyku, keď ich chceli vykoreniť a nahradiť zdanlivo takými slovami, ktoré pochádzajú z maďarčiny alebo nemčiny. No nikto z nich nemôže povedať, že by tieto „matičné“ slová boli neznáme slovenskému ľudu. *Slovenský ľud ani za takých 20 rokov nespriatelil sa so slovami, ktoré mu ako slovenské vychvaľovali a níchali.* I v staršej slovenskej spisbe (z čias Štúra, Vajanského a Hviezdoslava) z časopisov a kníh akéhokoľvek odboru nájdeme tieto odsudzované a za neslovenské vyhlasované slová. Bolo teda celkom rozumné a múdre, keď ich Matica chcela vo svojich Pravidlách obnoviť.

A ešte jeden moment treba vyzdvihnúť na pochvalu Pravidiel. V dnešných pomeroch je potrebná jednotnosť i na jazykovom poli. Pravidlá svojím nevysloveným spôsobom hlásajú rečovú jednotu na území celého Slovenska. *Všetci Slováci, na prvom mieste učení, majú hovoriť jedným spisovným jazykom, lebo je to základom akejkoľvek inej jednoty. Slováci si musia uvedomiť príslušnosť k jednotnej slovenskej reči.* Ani rečové nesmieme viacej rozlišovať Slovákov na západniarov a východniarov, Turčanov a Oravcov, lebo všetci sú príslušníkmi slovenského národa, teda sú rečové Slovákmí. *To je prvá podmienka jednotného, pevného Slovenska — uvedomenie jazykovej jednoty.*

Popri mnohých výhodách a prednostiach majú nové Pravidlá aj niektoré nedostatky, nedôslednosti, menšie i väčšie chyby.

Ako každá reč, tak aj slovenčina nie vždy zachováva dôslednosť v systémoch, ale pripúšťa niektoré odchýlky od pravidiel, čím sa javí akási zdanlivá nejednotnosť.

-isko — -ište.

Článok 38 (strana 75) nahradzuje starú koncovku -ište (napr. „hrište“) novším zakončením -isko, napr. *ihrisko*; pravda, nie koncovka -isko, ktorou zväčšujeme. Kážu teda písať: *bludisko, bydlisko, ihrisko, hľadisko, hradisko* (ale pomiestne mená: *Hradište*), *hrachovisko, javisko, kapustnísko, ohnisko, parenisko, repnísko, rodisko, rúbanisko, strnísko, smetisko, spálenisko, stavenisko, vyhnanisko, vyhorenisko, východisko* atď., lež hneď aj dopúšťa staré zakončenie -ište s pripomienkou, ktorá však je neúplná. (To sú však len výnimky na

potvrdenie pravidla.) Nepodáva také vysvetlenie, ktoré by vytvorilo akúkoľvek mýlku. Poznámka znie: „Slová na *-ište* sú na mieste len tam, kde slovo s príponou *-isko* má iný význam. Všade inde treba písať *-isko*.“ Nuž teda mnohé slová majú „iný význam“, keďže v Pravopisnom slovníku nájdeme tieto: *bojište, cvičišťe, dejište, kúpalisťe, kžišťe, letisťe, nástupišťe, pramenišťe, rašelinišťe, rečníšťe, riečišťe, ryžovišťe, schodišťe, skladišťe, táborišťe, učilišťe, útočišťe, zápasisťe, závodisťe* atď. V tomto bode treba jasnejšieho vysvetlenia, aké je napr. pri *hradisko a hradisťe* (199).

Trpný tvar.

Iné, na čo načím upozorniť, je *trpný tvar sloviess*. Pravidlá slov. pravopisu nepodávajú o jeho používaní nijakého poučenia, hoci bolo potrebné pripomenúť, že užívanie trpných tvarov nie je vždy slovenské, najmä ak za trpný tvar je lepší a zodpovednejší činný, ktorý je aj jasnejší. V terajších našich novinách len sa tak hemžia takéto násilné trpné tvary: „ešte nie je rozhodnuté“, „mená obvinených boly uverejnené súdom“, „hostia boli sprevádzaní“, „bol oslovený svojím priateľom“, „obyvatelia boli úradmi vyzvaní“, „ministerstvom bolo nariadené“, „snemom bol schválený úver“, „bolo sostrelených päť nepriateľských lietadiel“, „domy boly zasiahnuté bombami“, „štyri lode boly potopené“ atď. Môžeme ich všetky ľahko premeniť na ľahší a srozumiteľnejší činný tvar: „úrady ešte nerozhodly“, „súd uverejnil mená obvinených“, „hostitelia vypravádzali hostov“, „priateľ ho oslovil“, „úrady vyzvaly obyvateľov“, „ministerstvo nariadilo“, „snem schválil úver“, „naši vojaci sostrelili päť nepriateľských lietadiel“, „bomby zasiahly domy“, „naša ponorka potopila štyri lode“ atď. O čo majú tieto tvary užší význam? Vyslovujeme nimi určitost a udávame jasne podmet, takže vieme, *kto* vo vete robí a *čo* robí!

No najlepšie sa o jasnosti, určitosti činných foriem presvedčíme, keď sa na jednotlivé čiastky vety, najmä na najdôležitejšie: *podmet a prísudok*, spýtame príslušnými otázkami. Rozoberme napr. vetu: „Snemom bol schválený úver.“ Pýtame sa: *Kto? čo?* — Odpoveď: *úver*. Ale cítime, že *úver* nemôže byť podmetom, lebo nie je nositeľom deja. A ani prísudok: *bol schválený* nevystihuje *priame denie*, označuje len stav ako

výsledok onoho deja. Ale keď na otázku *kto?* odpovieme: *snem*, vieme hneď, *kto* alebo *čo* vo vete robí, okolo koho, čoho sa sbícha celý dej. A podobne, keď odpovieme na otázku: *čo robí?* — *schválil*, hneď je vo vete jasná a zreteľná činnosť, ktorú podmet vykonáva. Keď sa teda chceme vyjadrovať jasne, *hovorme v činných tvaroch a zavrhuje nejasné trpné tvary*. Sú, pravda, prípady, vety, v ktorých sa vyžadujú trpné tvary, najmä v úsečných vetách, vyjadrujúcich stav po deji ako jeho výsledok, napr.: už bolo *narodené*, keď sme prišli (úzus), *káva je už ustáta* (úzus). (Porov. tiež Stanislav, Liptovské nárečia 344.)

Neosobné sa.

S týmto súvisí neosobné *sa*. Práve tak dopustily sa Pravidlá chyby, keď neupozornily na nesprávne užívanie neosobného tvaru *sa*. Toto *sa* nemá nič spoločného so zvratným zámenom *sa*. Príklady to najjasnejšie ukážu: „utvorila sa spoločnosť“, „v zpráve sa tvrdí“, „porady sa skončili v prítomnosti zástupcov oboch strán“ atď. Zasa chýba v týchto vetách podmet, zasa nevieme, *kto?* alebo *čo?* vo vetách robilo, čím sa stávajú neurčité svojim významom. Ak nám ide o určitosť, tak miesto týchto tvarov treba povedať: „utvorili spoločnosť“, „zpráva tvrdí“, „zástupcovia oboch strán porady skončili“ atď. O čo sú tieto vety určitejšie, jasnejšie, keď je v nich podmet aj prísudok. Pravda, aj tu sú výnimky, ak nechceme činnosť precizovať, ale len všeobecne naznačiť: *Všeličo sa hovorí o ňom* (úzus), *reči sa hovoria*, *a chlieb sa je* (úzus).

Prisvojovanie.

V záujme jasnosti a srozumiteľnosti dobre kážu Pravidlá v článku 92 (str. 109) klásť prisvojovacie zámeno *svoj* všade tam, kde sa prisvojuje podmetu. Ťažko sa toto pravidlo vžíva do praxe. Máme hovoriť: *Píšem svojím perom*; pero je totiž majetkom podmetu. Dopustili by sme sa chyby, keby sme povedali: „Píšem mojím perom.“ — *Brat píše svojím perom* znamená, že pero je bratovým majetkom. Keď však povieme: *Brat píše jeho perom*, máme na mysli, že brat si vypožičal pero od svojho priateľa, a nie je teda bratovo. — *Ideme za svojimi vodcami*, lebo vodcovia patria podmetu, patria nám, a preto je nesprávne: „za našimi vodcami“. Keď hovoríme:

Poslúchame svojich učiteľov, myslíme na tých učiteľov, ktorí patria podmetu: *my*, a preto nesmieme povedať: „našich učiteľov“. Vo vete: *Žiak sa učí zo svojich poznámok* jasne vysvitá, že poznámky sú žiakove. Keby sme však povedali: *Žiak sa učí z jeho poznámok*, znamenalo by to, že poznámky nie sú žiakove, ale patria inej osobe.

No nie všetci sme si osvojili tieto základné pravidlá slovenskej reči. Dopúšťajú sa chýb nielen žiaci, ale aj tí, ktorí už opustili školu: úradníci, súkromní aj štátni, v bankách, na daňových, okresných a župných úradoch, ba aj na ministerstvách. Je preto veľmi chválitebné nariadenie Predsedníctva vlády, Ministerstva školstva a národnej osvety, ako aj Ministerstva národnej obrany, aby všetci úradníci (nevedno, či sa to vzťahuje aj na súkromných a či len na štátnych), ako aj všetci členovia dôstojníckeho a rotníckeho sboru absolvovali pravopisný kurz, v ktorom by sa oboznámili s dôležitými čiastkami slovenského pravopisu, poznali rozdiel medzi terajším a starým spôsobom hovorenia a písania.

Cudzie slová.

V Pravopisnom slovníku prinášajú Pravidlá v abecednom poriadku zostavené slová. Tu zbadáme istú nedôslednosť. Pri cudzích, častejšie užívaných, sú vysvetlenia, kým pri celkom neznámych, ktoré len zriedkakedy sa upotrebuje v nejakej odbornej knihe, niet ani len poznámky. Príklady:

I. *abdikácia* — zrieknutie sa (str. 125), *ablegát* — poslanec (125), *abonent* — predplatiť (125), *cirkulár* — obežník (153), *citácia* — predvolanie (153), *kompozícia* — skladba (225), *lazaret* — nemocnica (240), *nimród* — poľovník (277), *pól* — točňa (319), *superlatív* — 3. stupeň (394), *typograf* — sadzač (415) atď.

II. *abakus* (125), *abalienácia* (125), *abrogácia* (125), *adynamia* (127), *aerofobia* (127), *afiš* (127), *agrávacia* (127), *cystitída* (155), *dekapitácia* (162), *deligatúra* (162), *entozoón* (181), *entropia* (181), *ergotín* (181), *ftáza* (188), *insinuácia* (209), *inulácia* (210), *izofáta* (211), *izomeria* (211), *kalilogia* (216), *kalokagatia* (216), *mandragora* (248), *myopia* (260), *ontogenia* (293), *palimpsest* (302), *palinódia* (302), *prekérny* (338), *proklíza* (350), *pyxometer* (353), *retorzia* (359), *rezíduum* (359), *xylóza* (451) atď.

Porozumie význam slov, uvedených pod II., každý úd slovenského národa? Tu skorej mal byť uvedený význam, prípadne aspoň poznámka, ako pri cudzích známejších slovách pod I.

Zvieracie mená.

Jednou z novôt, a to nie práve najpotrebnejšou, lebo sa proti nej ozývajú na všetkých stranách hlasy*, je nové skloňovanie zvieracích mien muž. rodu. Podľa nej (48. čl., 6. bod, str. 81) zvieracie mená treba skloňovať čiastočne podľa vzoru *chlap*, a to v jednotnom čísle, a čiastočne podľa vzorov *dub* a *meč* v množnom čísle. Pravda, toto je len predpoklad, lebo o skloňovaní jednotného čísla Pravidlá neuvádzajú nič, len pripomínajú, že „Zvieracie mená zpravidla majú v množnom nominatíve a akuzatíve prípony neživotných podstatných mien...“ Teda jednotné číslo možno podľa toho skloňovať ako životné podstatné meno. Načo taká dvojakosť? A či azda obe čísla skloňovať ako neživotné podstatné mená? Tu má byť všetko určité a jasné, pravidlo nemá pripúšťať dvojaký alebo aj trojaký výklad. *Gramatika* má zreteľne precizovať, podľa čoho to alebo ono podstatné meno skloňovať. Možno, že Pravidlá chcely aj tu zaviesť jednotnosť a všetky zvieracie mená skloňovať ako *kôň* a *vôl*. Ale hneď sa nám naskytne otázka: Prečo toľké mená prispôsobovať týmto dvom a prečo to nie je opačne?

Teda odchylné od predošlých Pravidiel slk. pravopisu treba skloňovať zvieracie mená mužského rodu v 1., 4. a 5. páde množného čísla a) s tvrdým (i obojetným) zakončením podľa tvrdého neživotného vzoru *dub*: *barany, bažanty, bravy, byvoly, capy, číky, ďatly, drozdy, hady, havrany, holuby, hvizdáky, chrobáky, chrústy, jastraby, káčery, kanáriký, kohúty, pávy, slímáky, slony* atď.;

b) s mäkkým zakončením podľa mäkkého neživotného vzoru *meč*: *hlucháne, jazvece, jelene, ježe, junce, kraľulce, medvede, mravce, srnce, vrabce* atď.

Ako výnimka sa tu pripúšťa pri podstatnom mene všeobecne *vlk—vlci*, pri *psi* a *vtáci* popri *psy* a *vtáky*. Okrem tých-

* Azda len na západnom Slovensku, kde podľa nárečí vyhovoval lepšie doterajší spôsob skloňovania (podľa životných). Sotva v Liptove a v tých krajoch, kde je skloňovanie zvieracích mien podľa neživotných.
— Red.

to slov je výnimka pri *býk—býci*, uvedená len v Pravopisnom slovníku Pravidiel (str. 150).

Týmto novým tvarom musia sa, pravda, prispôbiť aj prídavné mená, zámená, číslovky a slovesá. Teda treba písať: *Dva naše veľké barany sa pásly.*

Rytmické krátenie.

Ďalej uverejňujú Pravidlá slk. pravopisu niekoľko gramatických pravidiel. Zpomedzi nich najprv si všimneme *pravidlo o rytmickej krátení*¹, podľa ktorého nebývajú v spisovnej slovenčine dve dlhé samohlásky po sebe (viď str. 47, čl. 18). Ak by sa tak malo stať, ak by sa mala k dlhému kmeňu (ku kmeňu s dlhou slabikou) pripojiť dlhá koncovka (koncovka s dlhou samohláskou), koncovka sa kráti: *známy, známeho, známemu, známych, známym, známymi, hádzu, hádzuc, žiačkam, žiačkach* atď.

Ale aj tu sú výnimky, v ktorých môžeme písať dve, aj tri dlhé slabiky hneď po sebe. Pravidlá uvádzajú veľmi málo príkladov na ne, ktoré idem doplniť, aby sme mali o nich prehľad. Budem ich uvádzať podľa častok reči:

I. Podstatné meno na -ár a odvodeniny.

I. čiapkár:

Výnimky pri podstatných menách mužského rodu životnej bytnosti na -ár: *bájkár, čiapkár, čučoriedkár, hríbár, klietkár, korienkár, kôrkár, lahôdkár, mliekár**, *mliečkar, obrázkár, omáčkar, oštiepkár, pečienkar, polievkar, poviedkar, poviestkar, prstienkar, prútkár, rozprávkar, sliepkár, slížkar, správkar, sviečkar, viechár, známkar* atď.

Podstatné mená na -ár zachovávajú dve dlhé slabiky hneď po sebe v celom skloňovaní vo všetkých pádoch jednotného a množného čísla:

¹ Otázkou dvoch dlhých kvantít po sebe zaoberal sa Kamil Suchý (Slovenská vlastiveda, roč. I, 54).

* *Mliekar, mliečkar* v porovnaní so slovami podobne tvorenými a podobným významom: *polievkar, omáčkar* môže značiť skorej toho, čo rád pije *mlieko, mliečko*. Kto predáva mlieko, má v ľudovej reči názov: *mlečiar* (Turiec, Brezno), *mlečar* (Bánovce). *Mliekar* vo význame *mlečiar* je v slovenčine pravdepodobne čechizmus, značne rozšírený od prvého prátu. Ako čechizmus uvádza ho aj Bartek v známej kritike prvých Pravidiel slk. pravopisu (SP 1931, č. 9.). Porov. aj odpoveď Vážného (Sborník MS IX, 23). — *Red.*

Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.-vok.: <i>čiapkár</i>	<i>čiapkári</i>
Gen.-ak.: <i>čiapkára</i>	<i>čiapkárov</i>
Dat.: <i>čiapkárovi</i>	<i>čiapkárom</i>
Lok.: <i>čiapkárom</i>	<i>čiapkároch</i>
Inštr.: <i>čiapkárovi</i>	<i>čiapkármi</i>

Pravidlá slovenského pravopisu sa nezmieňujú ani o odvodeninách tohto typu slov na *-ár*, hoci od nich pridaním ďalších prípon dostávame: a) podstatné mená ženského rodu na *-ka*, b) stredného rodu na *-stvo*, c) prídavné mená a príslovky.

2. *čiapkárka*:

Ženskú formu utvoríme z mužského rodu na *-ár* príponou *-ka*; kvantita v základnom tvare sa nemení: *bájkárka*, *čiapkárka*, *čučoriedkárka*, *hríbárka*, *kľetkárka*, *kovienkárka*, *kôrkárka*, *lahôdkárka*, *mliekárka*, *mliečkárka*, *obrázkárka*, *omáčkárka*, *oštiepkárka*, *pečienkárka*, *polievkárka*, *poviedkárka*, *poviestkárka*, *prstienkárka*, *prútkárka*, *rozprávčárka*, *sliepkárka*, *slížkárka*, *sviečkárka*, *viechárka*, *známčárka* atď.

Dve dlhé slabiky hneď po sebe zostávajú v celom skloňovaní, t. j. vo všetkých pádoch jednotného i množného čísla, ba v siedmom páde jednotného čísla sú *tri dlhé slabiky po sebe*, lebo koncovka 7. pádu jednotného čísla podstatného mena ženského rodu *-ou* sa nekráti, ani sa nemôže², ako sa kráti koncovky v 3. a v 6. páde množného čísla *-ám*, *-ách* pred dlhou korennou samohláskou na *-am*, *-ach*.

Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.-vok.: <i>pečienkárka</i>	<i>pečienkárky</i>
Gen.: <i>pečienkárky</i>	<i>pečienkárok</i>
Dat.: <i>pečienkárke</i>	<i>pečienkárkam</i>
Ak.: <i>pečienkárku</i>	<i>pečienkárky</i>
Lok.: <i>pečienkárke</i>	<i>pečienkárkach</i>
Inštr.: <i>pečienkárkou</i>	<i>pečienkárkami</i>

3. *čiapkárstvo*:

Pravidlá slovenského pravopisu nič nespomínajú ani o ďalšej odvodenine tých mien stredného rodu, zakončenej kon-

² V školských gramatikách hovoríme o dvojhláske, ale svojím pôvodom nejde tu v slovenčine o dvojhlásku (ako v prípade *ó = o*), ale o obyčajnú slabiku *-ou*, ktorá sa píše na spôsob českej dvojhlásky *-ou*. Česká koncovka *-ou* vznikla zmenou kratšej koncovky inštr. sing. fem.

covkou *-stvo*: *bájkárstvo, čiapkárstvo, čučoriedkárstvo, hríbárstvo, lahôdkárstvo, mliekárstvo, oštiepkárstvo, pečienkárstvo, prútkárstvo, rozprávkarstvo, sliepkárstvo, sviečkárstvo, viechárstvo, známkarstvo* atď.

Tu tak isto ostávajú obidve dlhé slabiky hneď po sebe vo všetkých pádoch obidvoch čísel, ba v 2. páde množ. čísla krátka koncovka *-stev* bola by násilná a neprirozená, preto lepšie nechať tri dlhé slabiky po sebe:

Jednotné číslo:	Množné číslo:
Nom.-ak.-vok.: <i>prútkárstvo</i>	<i>prútkárstva</i>
Gen.: <i>prútkárstva</i>	<i>prútkárstiev</i>
Dat.: <i>prútkárstvu</i>	<i>prútkárstvám</i>
Lok.: <i>prútkárstve</i>	<i>prútkárstvách</i>
Inštr.: <i>prútkárstvom</i>	<i>prútkárstvami</i>

4. čiapkársky:

Ešte je odvodenina od podstatných mien na *-ár*, a to prídavné meno, tvorené príponou *-sky, -ska, -ske*; zato tu krátke, lebo je pred príponou dlhá samohláska: *bájkársky, čiapkársky, čučoriedkársky, hríbársky, klietkársky, korienkársky, lahôdkársky, mliekársky, oštiepkársky, pečienkársky, prútkársky, rozprávkarsky, sviečkársky, viechársky, známkarsky* atď.

Kvantita základného slova sa nemení v celom skloňovaní, ba ešte v 7. páde jednotného čísla v ženskom rode na *-ou* sú tri dlhé slabiky po sebe; koncovky *-ým, -ých, -ými*, pravda, sa skrácujú.

Jednotné číslo:

Muž. rod.:	Žen. rod.:	Stred. rod.:
Nom.: <i>sviečkársky</i>	<i>sviečkárska</i>	<i>sviečkárske</i>
Gen.: <i>sviečkárskeho</i>	<i>sviečkárskej</i>	<i>sviečkárskeho</i>
Dat.: <i>sviečkárskemu</i>	<i>sviečkárskej</i>	<i>sviečkárskemu</i>
Ak.: <i>sviečkárskeho</i> (živ.)	<i>sviečkársku</i>	<i>sviečkárske</i>
	<i>sviečkársky</i> (neživ.)	
Lok.: <i>sviečkárskom</i>	<i>sviečkárskej</i>	<i>sviečkárskom</i>
Inštr.: <i>sviečkárskym</i>	<i>sviečkárskou</i>	<i>sviečkárskym</i>

-á — -ou (porov. tiež staročeské *lúka — novočes. louka*), no slovenské *-ou* (v písme *-ou*) pochádza z dlhšej koncovky inštrumentálu ženských *a*-kmeňov. (Porov. Dr. Štefan Hlavatý: Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských, str. 116—17.) Príslušnú literatúru o tejto otázke uvádza Stanislav (Lipt. nárečia 292).

Množné číslo:

Muž. rod:	Žen. a stred. rod:
Nom.: <i>sviečkárski</i> (živ.)	<i>sviečkárske</i>
	<i>sviečkárske</i> (neživ.)
Gen.: <i>sviečkárskych</i>	<i>sviečkárskych</i>
Dat.: <i>sviečkárskym</i>	<i>sviečkárskym</i>
Ak.: <i>sviečkárskych</i> (živ.)	<i>sviečkárske</i>
	<i>sviečkárske</i> (neživ.)
Lok.: <i>sviečkárskych</i>	<i>sviečkárskych</i>
Inštr.: <i>sviečkárskymi</i>	<i>sviečkárskymi</i> .

5. *po viechársky*:

Od prídavných mien na *-ský* máme príslovky na *-sky* (tu však koncovka *-sky* je krátka už v prídavnom mene): *po čiapkársky*, *po koriankársky*, *po lahôdkársky*, *po mliekársky*, *po oštiepkársky*, *po viechársky*, *po známokársky* atď.

(Pokračovanie.)

Ing. Š. Veselý:

NÁVRH NA ODBORNÚ TERMINOLOGIU V SLOVENSKOM
ŽELEZIARSKOM PRIEMYSLE.

Odbor: kuchynský riad.*

Okrem jazykových odborníkov a národne citiacich, povedomých, tvorivých obchodníkov-podnikateľov málokto si živo uvedomuje neobyčajne blízku súvislosť národného obchodu a priemyslu s národným jazykom. Blízkosť a vzájomná závislosť tejto dvojice sa ukázala najlepšie v prevratových časoch blízkej minulosti nášho života a ukazuje sa dosiaľ, lebo za krátky čas nebolo možno zakryť mnohé nedostatky na strane jazyka, ktoré do istej miery zatažujú a spomaľujú nacionalizačný proces slovenského obchodu a priemyslu a v zásade vlastne ešte aj samého slovenského odborného školstva.

Slovenský predprevratový priemysel i pri svojich pomer-

* Prosíme milovníkov správnej slovenčiny, najmä naše slovenské ženy, gazdinky, aby si tento návrh náležite povšimli a patričné navrhované opravy zaslali na redakciu Slovenskej reči. Listy v takejto veci sú bez poštového, len treba pripísať na obálku: Vo veci Matice slovenskej od poštového oslobodené podľa min. nar. č. 15.250/V—20. Red.

ne veľmi priaznivých prírodných podmienkach nemohol sa rozvinúť v patričnej miere pre veľký politický a hospodársky tlak so strany bývalých vládcov. V priemyselných a obchodných podnikoch rozprával po slovensky len robotník a malý úradník — aj to len vo všednom hovore. Keď hovoril o odborných veciach podniku, musel používať cudzích, všelijako zdeformovaných slov. Tak, pravda, trpel nielen slovenský jazyk, ktorý v priemysle a obchode zakrpatel na jazyk sluhov, lež aj sám slovenský priemysel.

Nuž s takýmto stavom vecí stretol som sa aj v podniku, do ktorého som vstúpil po vojenčine ako začiatočná pracovná sila. Mojou prvou snahou bolo všetky nepotrebné cudzie výrazy nahradiť našimi. Tento pokus tu predkladám ako návrh na odbornú terminologiu kuchynského riadu.

KUCHYNSKÝ RIAD:

<i>jedáca lyžica</i>	<i>naberačky² na polievku</i>
<i>jedáca vidlička</i>	<i>naberačky na mlieko</i>
<i>stolové nože s masívnou rúčkou</i>	<i>prívarová lyžica³ (čes. príkrm.)</i>
<i>stolové nože patentné</i>	<i>vidlička na predkladanie mäsa,</i>
<i>desertné lyžice</i>	<i>veľká</i>
<i>desertné vidličky</i>	<i>vidlička na predkladanie mäsa,</i>
<i>desertné vidličky, malé</i>	<i>malá</i>
<i>desertné nože s masívnou rúčkou</i>	<i>pár príborov na tranširovanie</i>
<i>desertné nože patentné</i>	<i>lyžica na predkladanie kompotu</i>
<i>desertné nožičky patentné</i>	<i>lyžica na omáčku</i>
<i>vidličky na citrón</i>	<i>lyžica na omáčku s pyštekom</i>
<i>vidličky na ovocie s nožovou</i>	<i>pár príborov na šalát, celý z ko-</i>
<i>rúčkou</i>	<i>vu, veľký</i>
<i>nože na ovocie</i>	<i>pár príborov na šalát, celý z ko-</i>
<i>vidličky na melóny</i>	<i>vu, malý</i>
<i>nože na ryby, ryté</i>	<i>pár príborov na šalát s galáli-</i>
<i>vidličky na ryby, ryté</i>	<i>tom</i>
<i>nože na ryby, hladké</i>	<i>pár predkladacích príborov na</i>
<i>vidličky na ryby, hladké</i>	<i>ryby, rytý</i>
<i>nože na raky</i>	<i>pár predkladacích príborov na</i>
<i>vidličky na raky</i>	<i>ryby, hladký</i>
<i>vidličky na ustrice</i>	<i>pár predkladacích príborov na</i>
<i>kávové lyžičky</i>	<i>ryby, s nožovou rúčkou</i>
<i>kávové lyžičky, malé</i>	<i>lopatka na špargľu</i>
<i>lyžičky na moka</i>	<i>klieštiky na špargľu</i>
<i>lyžičky na vajcia</i>	<i>lopatky na tortu</i>
<i>lyžičky na zmrzlinu¹</i>	<i>lopatky na tortu, malé</i>
<i>klieštiky na špargľu, malé</i>	<i>lopatky na tortu s nožovou rúč-</i>
<i>lyžičky na kompot</i>	<i>kou</i>

nôž na tortu
 lyžička na posýpanie cukrom
 klieštiky na cukor
 lopatka na predkladanie zmrzliny
 nôž na maslo s lyžicovou rúčkou
 nôž na maslo s nožovou rúčkou
 nôž na syr s lyžicovou rúčkou
 nôž na syr s nožovou rúčkou
 lyžička na soľ
 lyžička na limonádu
 vidlička kabaretná, lyžicová rúčka
 vidlička kabaretná
 vidlička kabaretná, nožová rúčka
 vidličky na múčnik
 nože na konfekt
 vidličky na konfekt
 lyžičkové sitko na čaj
 lyžica na zemiaky
 lúskač na orechy
 detské lyžice
 vidličky na chlebičky
 vidličky na sardínky
 naberačka na punč
 vidličky na slimáky (čes. hlemýždě)
 vidličky na mixed-pickles
 prísunovač príkrmov pre deti
 nôž na rajčiaky, rajčiny³
 nôž na pomaranče
 nožničky na hrozno
 nožnice na hydinu
 bodlo na pečienku (čes. špejle)
 vidlička na chlebičky
 vidlička na slimáky (čes. šneky)
 nožničky na vajcia
 lyžička na zmrzlinu (čes. škrabka)
 klieštiky na múčnik
 klieštiky na špargľu
 kaňvičky na kávu
 kaňvičky na mlieko
 kaňvičky na čaj
 kaňvičky na smotánku
 kaňvičky na kávu, oválové
 kaňvičky na mlieko, oválové
 kaňvičky na čaj, oválové
 kaňvičky na smotánku, oválové
 nádobka na šľahanú smotánku
 cukorničky (čes. cukerničky)
 sklenička na čaj alebo punč
 pohár na čiernu kávu s nerozbitným sklom
 pohár na punč
 pohár na bielu kávu
 cedáček na čaj
 cedák na mlieko⁴
 kaňvičky na tureckú kávu, znútra postriebrené
 filter na kávu
 tanierik so sklom na zmrzlinu
 poháriky na zmrzlinu
 pohár na mrazenú kávu
 kališteč na likér
 bowle na punch
 krúžky na servítky
 stojančeky na šparáky (čes. parátka)
 pohárik na vajcia
 pohár na praženicu (čes. míchaná vajčka)
 maseľnička
 klonka na syr
 lis na maslo
 schránka na užívaciu sódu
 posýpka⁵ na korenie (čes. sy-pátka)
 posýpka na soľ
 posýpka na cukor
 stojanček na soľ, korenie a šparáky
 stolový zvonček
 horčičníky (čes. hořčičníky)
 stojanček na polievkové korenie
 stojanček na mixed-pickles
 stojanček na anglickú omáčku
 stojanček na menu
 stojanček na ocot a olej
 stojanček na vľajku
 sponka na stolové obrusy
 popolničky
 stojanček na zápalky (čes. sirníky)

smetár s metličkou
 košíky na chlieb
 tácka pod sklenice
 tácka pod sklenice s plstenou
 vložkou
 ohrievač na pivo so stojančekom
 ohrievač piva
 stojanček pod ohrievač
 stojanček na chlieb
 chladiče vína
 stojan na fľaše
 lis na citrón
 stojan na chladiče
 ruský samovar, elektr.
 pohárik na absint
 fľaška na rum
 Sítka na koktail
 sítka na absint
 klieštiky na ľad
 vajce na ľad
 chladič na sklenice
 pohárik na steblá
 fľaška na horké
 pohár na koktail
 lopatka na ľad
 váza na kvety
 svietnik
 sálka na polievku s ojazovým
 uškom
 miska na prílohu, oválna
 kotlíček na predkladanie guláša
 paňvička na vajcia
 misky na zeleninu, okrúhle
 misa na polievku bez veka
 misa na polievku s vekom
 kastrol(?) na roštenku s vekom,
 okrúhly
 kastrol(?) na roštenku s vekom,
 oválový
 omáčková misa
 omáčková misa bez tanierika
 (čes. podtácek)
 omáčková misa s tanierikom
 misa na múčnik, okrúhla
 pečienková misa
 misa na ryby
 misa na ryby, oválna
 misa na zeleninu
 servirovací misa 2-dielová
 misa na obložené chlebičky
 ohrievač misy
 podložka mis na ohrievač
 rozdeľovač okrúhlej misy
 tácka na Hors d'oeuvres
 misa na vyhrievanie teplou vo-
 dou
 príchlop na misu, oválny
 príchlop na misu, okrúhly
 nádoba na umývanie hrozna
 stojan
 dóza na sucháre
 tácka s 5-dielovou kryštálovou
 vložkou
 nádoba na syry
 tácka, okraj nezarolovaný(?)
 tácka, masívny hladký okraj
 tácka na nosenie piva
 tácka oválna
 tácka okrúhla
 tácka s rovným okrajom
 pokál
 súprava na víno, žltá
 6 kaľískov
 fľaša
 stojan, žlté brúsené sklo
 súprava na likér
 súprava na kompot
 brúsené sklo
 malý tanier
 žarúniéra
 kompotiéra
 kabaretka
 súprava fajčiarska
 súprava na likér
 stojan na ovocie
 kazeta na cigarety
 pohárik na vodu
 tabatierka
 púdreňka
 hrebenček
 hasák, hasidlo na cigarety
 bičik
 súprava na mokka, 6 osôb
 košíček na cukor

súprava na víno, čiernebiele sklo
 tácka, okraj matný
 tácka bez ucha, okraj oxydovaný
 toaletná súprava, olovené sklo
 schránka na hrebienok
 zrkadlo na obidva boky
 schránka oválna
 schránka okrúhla
 fľaša na voňavku
 vavrínový konárček
 vavrínový veniec, 36 listov
 lipový veniec, 50 listov
 váza na kvety, liskľavá
 váza na kvety, matná
 košík na chlieb, oválny
 stojanček na servítky
 misa, žlté sklo
 súprava na zmrzlinu, žlté sklo
 súprava na likér, červená
 čajník
 tanierik s vložkou
 košíček
 posýpka
 posýpka na soľ, brúsené sklo
 klonka na pečivo
 koš na chlieb, oválny
 6 lyžičiek
 1 veľká lyžica
 rámik
 kalamár
 sušidlo
 nôž na papier
 pečatidlo
 kazeta na cigary
 tácka s kryštálovým sklom
 misky pod likérové kalíštek
 tanieriky pod sklenice
 tortová misa
 súprava popolničkov
 svietnik päťramenný
 tácka na sendviče
 pokál s podstavcom
 svietnik dvojramenný
 svietnik trojramenný
 stojan na tortu
 tácka so sklenenou vložkou
 zachycovač príborov k misám
 (čes. držič)
 detská hrkálka
 pohár na čiernu kávu, vložka ne-
 rozbitná
 stojanček na cigarety
 kabaretka na sardinky
 bodce(?) na kukuricu
 menažerka
 svietnik s nožičkami
 súprava na vajcia
 súprava na zmrzlinu s lyžičkami
 súprava na likér, liskľavá
 košíček na kompot
 stojanček na hodinky
 tácka podlhovastá
 súbor na likér a maselníčka
 tácka so sklenenou vložkou
 hrniec z jedného kusa ťahaný
 kastrol z jedného kusa ťahaný
 pokrývky
 pekáč
 veko na pekáč (výška i s uchom)
 paňva
 dolkáreň (čes. vdolečník)
 cedák
 cedák na pretláčanie
 šľahačka na sneh
 kotlík na sneh
 nálevník⁸
 struhadlo, struhák, trelo⁷
 varič⁸ na mlieko
 lyžica na polievanie
 vidlička na pečienku
 lopatka na pečivo, bez dierok
 lopatka na pečivo, s dierkami
 džbán⁹ na voľu s vekom
 paňva na pečienku
 kastrol s rúčkou
 pohár na pitie
 paňva na omelety
 naberačka² na polievku
 sberačka na penu, hlboká
 sberačka na penu, plytká
 paňvy na vajcia
 paňvy na omelety
 babovnica
 furmy na torty
 kotlík na sneh
 misa na miesenie (ľudove
 vandlík), vahan

pučiak, pučidlo na zemiaky
 kliešte na uhorky
 furma na pudíng
 taniere, hlboké
 taniere, hlboké desertné
 taniere, plytké
 taniere, desertné plytké
 pekáče (bez veka)
 veká na pekáče
 vložka do hrnca
 plechy na pečenie

naberačky² s háčkom, celé lískla-
 vé, ťažké
 lopatky na pečivo, s háčkom
 miery na tekutiny
 vidličky na pečenie s háčkom
 umývadlo
 misky na holenie
 naberačky² bez rúčky
 táčne pravouhlé
 misy na obsluhu, okrúhle
 cedák končitý

¹ Starší predprevratový názov je *mrazivo*.

² *Naberačka* je umelé slovo. Na strednom Slovensku je to *varecha*, *vareška*, na záp. *žufaña*, *ráfka* (Bánovce).

³ Slovánskeho pôvodu je západoslovenské *rajčiaky*, *rajčiny*; *para-dajky* nie.

⁴ *Cedidlo* majú valasi a je z látky.

⁵ Staré slovo. *Posýpkou* posýpali písmo, aby hneď uschlo.

⁶ Ak je to „trachtár“ zo záp. Slovenska, ten sa v celom Liptove volá *ňevik*.

⁷ V Liptove *trelo*, na záp. Slovensku *struhadlo*, *struhák* (Bánovce).

⁸ Varič je „šnelzider“. V Liptove je toto *várnik*.

⁹ Podľa spisovateľky Martákovovej *džbán* je len bez veka. S vekom je *krčah*.

P. P. Zgúth:

NÁREČOVÉ SLOVÁ A VÝRAZY.

Turiec:

(Dokončenie.)

vifundovať, vymyslieť, premyslieť:

Dobre ste to vifundovali.

viháňať, na pašu púšťať: *Otkedi hu*

viháname na pašu, našej Brnoši
pojavilo mľeko.

vihúdať, hnevať, domtzať: *Ňevihú-*

daj mi folko, až ma uši boľja.

vichrákať dušu na dlaň, povedať

čistú pravdu: *Ňeuveri, aňi kebi*
mu dušu na dlaň vichrákať.

vijaskofiť, vyzradiť tajnosť: *Či si to*

uš musela vyjaskofiť?

vikádiť, vyhnať: *Āle som ho vikáďil!*

vikladať, nariekať: *Žalostne vikla-*
dala nať truhloy.

vikotkodákať, vyklebetiť: *Ňič ti ňe-*
povjem, bojsa bi si to zase vikot-
kodákala.

vikrámiť rozumi, povedať rozumné

slovo: *Keť šeci vikrámiť svoje*
rozumí, doňjesoy aj on svoju trošku
do mlina.

vikrsiť, vynadať, vyhrešiť: *Ňech*

mi ho sem nechodí, lebo hu vikrs-
tím, ppojde ňemefenoy cestoy. (Aj
Bánovce.)

vikvitnúť, nájsť niečo: *Ňehladať, vea*
volade vikvitne (nájde sa).

vilogať, vypiť až do dna. (Aj Bánovce.)
vinjiesť s trpezlivostí, popudiť k trestu

Āleže ma nehnevaj, lebo ma viňesieš s trpezlivosťi!
viňiesť z mjeri, nahnevať: Z mjeri ma viňesieš svojoju fšetečnosťoju.
viňišťiť, vyničiť, umrieť: U' zme viňišťiťi 'šetek píť. To chlapča viňišťi, iba duša chodí doňho spávať'.
viočiť, upreno hľadieť: Oči si maŷ viočiť, tak na mňa pozeraj.
viparaťiť, nezdobu stvárať: Čože si viparaťiť, že Ťa harušili?
viplaťiť drobnima, ubiť rukou i pokračať: Boŷ mi naporúdzi, viplaťiť som ho drobnima.
viplaziť, viplazovať jazik, vytrčiť jazik pri zvade: Na nádaŷki viplazila mu jazik. (V Turci s mäkkým l.)
viprajchať, častejšie viprajchovať, vyhnať: Āk pride, ja ho chítro viprajchám.
viprašiť, vyhnať i rozbiť, zabiť: Viprašij ho z domu, keď nekceŷ posluchať. Viprašij hlavoju oblok. (Āle: vyprašiť koberce.)
viprijať, nadobudnúť, nájsť, dostať: Chlapče, de si ten nožík viprijadoŷ?
viprepifovať, pýtať sa v škole na väčšiu potrebu: Prosim sa viprepifovať na väčú. (Užívalo sa v Ānovej asi pred 6. rokmi; teraz už nie.)
virepeťiť sa, hore vyliezt', vyškriabať sa: Ženi sa radi virepeťija na vos, len nech sa mŷožu vješť.
visankovať, odstrániť, prepustiť, vyhnať: Doŷjal budeš domtzať, kim Ťa nevisankuju.
visoliť, dať, zaplatiť: Nazdaŷ sa, že mu hñeť visolim, koľko si zažadaŷ.
vistáťe drevo, vyschnuté drevo: Kúpiť som vistáťe drevo.
vistavační, slobodný, voľný: Mám kúsok vistavačného času, prišiej som vám pomŷocť'.
vistavačné peňjaze, zbytočné, zvyšné peniaze: I to kúpim, keď buďem mať vistavačné peňjaze.

vistrnadíť (sa), vyliezt', odpraviť, preč poslať: Ideš dolu s tej stolički, de si sa to vistrnadiťi! Vistrnadiť hu na pekni spŷosop, keď sa prišla s ňim domenávať'.
viškaližovať, karhať: Nech mi len pride domoju, veť hu ja viškaližujem, či sa to sveči po noci sa túlať. višťuchať', durieť, vyhánať: Nedajbože višťuchať ho do roboti — taki je hñi.
vitasíť sa z otáskoju, napochytre sa spýtať.
vitelúziť, vyhrešiť: Āle som hu potjadne vitelúzila, bude Ťa pamáťať. vitepetiť sa, viď virepetiť sa.
vitrhať sa, vyjasniť sa: Keť sa Povaská djera vitrhá, prestaňe pršať. vitrušťiť si grgi, vytknúť, vykrútiť, zlámať si krk: Kceš si grgi vitrušťiť?
vifús, v potupnom smysle hrdina, víťaz: Vifús je, de je sám. Si mi ho Ťi za vifúzať!
vivalašiť sa, mať výdatnú stolicu.
vivijať', vykrúcať v tanci: Celú noc rad radom vivijaj šetki djoučence.
vivlek, vivleki, dcéry, dievky: Djouki sa iba také vivleki, abi na ňe rodič ždi len nakladaŷ, kim sa nevidaju, i po svadbe viviláča každá z rodičovského domu, čo mŷože.
vizerat', zdať sa, podobať sa: Vizerá ako mladica. (Āle: vizerat' oblokem.)
vizorní, úhľadný: Āké máte vizorné koberce.
vizrjeť' (zrieť, dozrieť), prevýšiť: Vizreŷ naňho siloju i rozumom.
vizvoňiť', vyklebetiť, vyzradiť: U' si mu to musela vizvoňiť'.
vrázdíť sa, ustavične prechodiť z izby do izby: Nevrázdí sa toľko.
vrece na živé mäso, ženská košeľa (posmešne).
vrecom udreťi, hlúpy, sprostý: Je vrecom udreťi, ináč bi Ťi také sprosfosi ňetaraŷ.
vrchoviško, hlavná sezóna, svrcho-

vaný čas zrenia: *Teraz je zabi-
jačkám (čerešňiam) vrchovisko.*
*vziať oči do hrsťi, dobre sa rozhla-
diť: Ābi dobre rozoznaŕ, museŕ
vziať oči do hrsťi.*
*zababušiť, pookrúcať: Zababušila si
hlavu, že hej aňi očú ňevidiť.*
*zabazgreni, zamazaný, zaľufaný: Pri-
šjeŕ po uši zabazgreni od hnoja.*
*zabehnúť, zapuchnúť: Ňepŕojdem
ňigde, noha mi zabeħla.*
*začapiť, strmo zatvorit: Pret nosom
mu začapiŕ dvere.*
*zadŕhať, chybne po slovensky ho-
vorit: Ňje je čiști Slovák — za-
dŕħa.*
*zachuchmať, zavlnúť: Zachuchmanú
má hlavu do ŕeplich šaták, aňi čo
bi dachi prašali.*
*zaklekoŕiť sa, zahovorit sa, dlho
besedovať: Āko zme sa zaklekoŕili.*
*zákoňiti, neústupný: Ňepresvečiš ho,
faki je zákoňiti.*
*zakrákorit sa, rozhovorit sa: Jaj,
ako som sa zakrákorila, a moja ro-
bofa stojí.*
*zakvāckať, zašpinit: Zakvāckaŕ celi
stŕŕol jedeňim.*
zamomofit, nemilú vec zahovorit.
*zanoviti, tvrdohlavý: To je zanoviti
človek, čo si vyħufa, to aj vikoná.
(V Hybiach volajú plevelovitú by-
linu zanovit, ktorú statok obchā-
dza. Kde sa udomācni, ŕaħko sa
dá vykorenit, ako na prímer tvr-
dohlavého na niečo nakriatnuť).*
*zaodeŕi, listnatý: Toho roku je ka-
pusfa zaodeŕá, ňebolo ħuseňic, i pod
ħlāŕkami má liŕfa.*
*zaparafiť, zapotroŕit, odložit: Do-
čkaŕ, dām ti, de si mi fú ħňħu za-
parafiħa.*
*zaplaŕit pāfami, utiect: Kúpenú vec
zaplaŕiŕ pāfami.*
*zaraŕit, zapotroŕit: Ĥladajfe, de som
si ħňħku zaraŕiŕ.*
zarāzat plačom, umārať sa v plači:

*Vracaŕi sa s cinferina plačom za-
rāzajúc.*
*zasiat, stratit: Ĥeže som si ten ŕŕoŕ
zasiaŕ?*
*zašantrociť, zapotroŕit, založit: Ĥe
som si to len mohou zašantrociť
(aj Bánovce).*
*zafaraŕit, prehodit: Zafaraŕiŕ ŕte
mi ŕtrani, ňevjem, de som prestala
čitāť.*
*zafelúzit, grobiansky odvrknúť, vy-
hreŕit, zavrātit, zahriaknuť: Tak
ma zafelúziŕ, že som ňevedeŕ, či
som chlapec a či dŕŕouča.*
*zavdať si je vyzvanie na pijatyku:
Nože si eŕŕe zavdajme! Zavdaŕi si,
spiŕi sa, opiŕi sa. (V Modre, keĎ
pride pod „vīchu“ nový hoŕf,
z prítomných dobre znāmy „zav-
dá mu“, ponukne ho zo svojej
„ŕtvrtky“. „Zavdanie“ neprijať bola
by urāħka. Upotrebovali ŕtvrt-
litrové pohāre: Podme na „ŕtvr-
tečku!“ Tvrďā výŕlovnosť).*
zavŕazať na hrdúski, na uzol.
*zavŕazať sadlo, stučnieť: Lahňime
si, ňech sa nám sadlo zavŕaħe.*
*zažit, užit, skúsiť, vŕlaknuť: Ja som
zažiŕ dobre i zlé veci v živoŕe. Kto
to ňezažiŕ, aňi ňeuveri. Žiňňivā
zem, čo naprŕalo, čiħtro zažila.*
*zaħrani, veľmi nahnevaný: Taki je
do mňa pre ňiĎ — za ňiĎ zaħrani.*
*zbodnúť, napochytre uŕit: Zbodla ŕje
ħāpki ľedabolo — priam sa hej ro-
ŕpú.*
*zbrzgať, nenazdajky zmiznúť: Zbrz-
gaŕ, aňi zme ňevedeŕi keĎi.*
*zdobit sa, zisť sa: Čo je vāĎje ako
voŕ, to odloŕ — ňevjeŕ, na čo sa
ti to mŕŕoħe zdobit (Āj Bánovce).*
*zduňeť, zhorieť: Od lampāŕa čiħħla
sa ŕlama a zduňeŕ celi dom.*
*zduŕeť, človek, ktorý sa pre maliĎ-
koŕ nahnevā, nafúka, zdúva.*
*zelené roboŕi, kosba ľúk: Budeħe nám
veselo, keĎ pridu zelené roboŕi.*

zgrajfnúť, uchvátiť: *Pozerá, da bi sa čo dalo zgrajfnúť.*
 zgrufava, ozruta: *Musela biť voláka zgrufava, keď hu (umretú zemianku) vjiezli na štvorke.*
 zibričiť, zlskať: *Čo ti zibričti, čo sa požeňti, ako mokré sľepki hlavi ovesiti?*
 zima, do zimi, do chladného počasia; *zima ho bije, trasia sa od strachu.*
 zimomraŕki mu ťiezli, chvel sa strachom, zimou: *Vo veľkom strachu ťiezli mu zimomraŕki po chrpfe.*
 zle obísť, zle sa vodiť: *Ák neposlúchneš, zle obideš.*
 zlezeň, háveď, sberba: *Taká zlezeň pozbieraná s celého sveta sa tam osadila.*
 zmárať sa, trápiť sa, sužovať sa: *Ále si ti, sfvorička, vinovata — čo bi som sa ja zmárala pri takom zbojníkovi mužovi.*
 znevidieť sa, znepáčiť sa: *Čo sa ti u nás znevidelo?*
 znŕofiť, vymyslieť, vykonať: *Veru si to dobre znŕofij.*
 zobrať sa, sosobážiť sa: *Uš sa maň zobrať, zohabij hu, preto sa tak škviráť (Aj Bánovce).*
 zobhodiť sa, poponáhľať sa: *Zobhodili sa, abi ich niekto nepradišjaj.*
 zohodit' sa, vid' zobhodit' sa: *Zohoť sa, jedna noha sam, druhá tam.*
 zomleť sa, nashromaždiť sa, dostať: *Zomlelo sa mu odrazu za šetki priestupki.*

zošivať ulice, túlať sa: *Inšje nerobi, iba čo ulice zošiva.*
 zošúverit' sa, skriviť sa od zoschnutia: *Agiste bolo drevo vlchké, keď sa zošúverilo.*
 zožierať sa, hnevať sa: *Človek abi sa ustavične zožieraj.*
 zrábäť sa, zodrať sa v robote: *Vari sa ti to viridá do pola a zrábä sa od svitu do mraku.*
 zrečisko, zámienka: *Očisfom si prišla chleba požičať, a ono iba zrečisko.*
 zrepit', zaschnutou krvou zrepené vlasy, alebo osnova na krosnách zrepená šlichtou, mazivom z múky a z vody.
 zurvalec, chlapec mladý, bujný, zavalitý, asi 5—10-ročný.
 zvjechať sa, posbierať sa, zdvihnúť sa: *zvjechaj sa uš s tej posfele.*
 zvjest' sa, naskytnúť sa, dostať sa: *Zvjestla sa mu dobrá príležitosť na rozhovor o kúpe domu. Zvjestlo sa mu (chlapcovi) naras, abi ho potrestali za šetku samopaš.*
 zverestuvaf', pomôcť: *Nezverestuvaj bi človeka, čo bi mu dušu na dlaň vichrákaj, skyor fa zverestuje chudobni ako taki magnás.*
 žerjaj, od zimy žeravé železo: *Tá voda je sfudená aňi žerjaj.*
 žir, lesné ovocie (jahody, maliny, jafury, brusnice atď.): *Urodilo sa moc žiru, bude bjeda (neúrodný rok).*

Fr. Štefanko:

MIERA, MERADLO.

Takto nadpísaný článok vo 4. čísle SR dotkol sa ostatným odsekom užívania českého slova *měřitko* v poslovenčenej forme *merítko* v slovenčine, ale iba vo význame pre kartografiu.

Treba však vedieť, že u nás zaužívalo sa toto slovo aj v technickej terminológii pri označovaní plánov a výkresov,

napr. staviteľských atď. Má teda ono v technickej grafike veľký význam.

V češtine slovo *měřítko* nie je slovom ľudovým, ani dostatočne živým. Je to slovo umelé a dobre, že ho slovenčina zamietla. Ale užívať namiesto neho slovo *miera* pri označovaní veľkosti máp a plánov je málo výstižné. Opierame sa tu príveľmi o cudzie vzory (napr. maď. *mérték*, nem. *Maßstab*), ktoré tiež nevystihujú patričný význam.

Udaním starého *merítka* na mapách vyjadroval sa pomer mapy k skutočnej veľkosti krajiny, ktorú mapa zobrazovala. Napr.: *Merítko 1:75.000* na mapách špeciálkach. Bola by chyba domnievať sa, že slovom *merítka* bola označená grafická miera, podľa ktorej sa vzdialenosť „odpichávala“. Nie. Iba pomer tejto nakreslenej miery k skutočnej miere, teda k metru *m* alebo kilometru *km*, v čísliciach vyjadrený. Zároveň teda i pomer mapy k skutočnej veľkosti krajiny a pomer plánu k skutočnej veľkosti projektovaného (alebo skutočného) domu.

A preto, aj keď ho v iných rečiach azda ani nemajú, zaveďme si my v slovenčine pri udávaní veľkosti máp a plánov číslicami označenie *pomer*, čo je jedine správne *udanie návodu na upotrebenie plánu a mapy*. Slovo *pomer*, keďže *býva* na mapách a plánoch uvedené (umiestené) obyčajne pri zmenšenej miere (*meradle*, i keď to je nie nástroj, je to pomôcka), ktorá je k nim nakreslená (v pomernej — relatívnej veľkosti, napr. ku *km* alebo k *m*), sa namiesto *miery* tiež dobre hodí. Potom by sa mohlo povedať napr.: nakreslite mi návrh na dom v pomere 1:10, alebo: kreslenie máp v kartografickom ústave v pomere 1:125.000 vojenským potrebám nevyhovuje.

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

VERENEC—SNÚBENEC.

-tri:

Pravidlá slk. pravopisu uvádzajú obidve slová ako heslá, čo znamená, že obidve sú správne a v spisovnej slovenčine rovnako upotrebiteľné. Či je táto mienka pravopisného slovníka presvedčivo odôvodnená, alebo či nejde len o mýlku, o tom chcem povedať niekoľko slov.

V mojom rodisku na Pohroní hovorievalo sa takto: u susedov bola *vera*, videl som brata s *verenicou*, mladí šli spolu ako *verenci s obrúčkami* na prstoch (úzus). V miestnej hovorenej reči nikdy som nepočul ani slova o „zasnúbení“, o „snúbencoch“

alebo o „snubných prsteňoch“. Všetky obmeny českého slova *snoubiti* boly knižnými tvarmi, nemajúcimi vplyvu na obcovaciu reč stredného Slovenska, hoci vtedy hľadaným čítaním boly lacné české romány, predávané v nekonečných seriových sošitoch.

Lokálny rozdiel medzi hovorenou slovenčinou meštianskej vrstvy a medzi literárnou češtinou javil sa takto:

slovensky *vera, verenec, verenica, obrúčka*;

česky *zasnoubení, snoubenec, snoubenka, snubní prsten*.

To, že spisovná slovenčina hneď zprvoti nesiahla po rýdžich slovenských slovách, treba pripísať iba skutočnosti, že čeština i po odluke ostala u nás vzorom rečového kultu, ktorý i tam šípil periferné rečové vulgárnosti, kde ich ani za mačný mak nebolo a kde išlo o rázovité a hodnotné slovakizmy. Dnes, pravda, je to už ináč. Dnes sa už neokúňame hovoriť zemitou slovenčinou.

Terajší stav, utvorený pravopisným slovníkom, dovoľuje nám hovoriť a písať podľa osobnej záľuby raz *verenec* a raz *snúbenec*. Ak niekto z našich „starých“ slovo „verenec“ pokladal za lapidárny provincializmus a preto ho v spisovnej slovenčine obchádzal, nuž takýto rečový úzkostlivec dopustil sa veľkej mýlky, lebo veď dobré stredoslovenské slovo v spisovnej slovenčine nemožno pokladať za provincializmus.

Dnešná benevolencia pravopisného slovníka s dvoma heslami na jeden pochop v prípade *verenec—snúbenec* neuspokojuje. Ohľady na staré písomnícke zvyklosti hatia slovenčinu v jej voľnom vývine, a preto bolo by už na čase, aby sa s nimi zúčtovalo a aby pri tom zúčtovaní uplatnily sa rázovité slovenské slová a zvraty. V slovenčine slovo „snúbenec“ malo doteraz výsadné postavenie i preto, že sme boli nevšímaví k vlastným rečovým hodnotám a že sme ani tam nepreukázali dostatočnej starostlivosti o čistotu svojho spisovného jazyka, kde to bolo možné. Naše slovníky sú svedkami toho, že namiesto slova „snúbenec“ máme až tri dobré slovenské slová: *verenec, oddanec* a *sľúbenec*.

Táto bohatá a rozmanitá zásoba prilichavých názvov robí nás v tomto ohľade úplne samostačnými a nezávislými od iných rečí, ktoré by nám prípadne mohli vypomôcť, keby sme potrebovali nejakú výpomoc.

Spomenuté tri názvy v skupinovom usporiadaní sú takéto:

1. *verenec—oddanec—sľúbenec*,
2. *verenica—oddanica—sľúbenica*,
3. *vera—oddávky—zasľúbenie*.

Všetky tri slová sú správne, ale do spisovnej a terminologickej slovenčiny patrí z nich iba jedno. Prednosťou týchto slov je v porovnaní s vypožičaným slovom „zasnoubení“, že sú slovenského pôvodu, že sú srozumiteľné a pre svoju jadrnosť i širším vrstvám slovenskej pospolitosti veľmi prístupné.*

So slovami *verenec* a *oddanec* vždy sme boli na čistom, že ide o slová ľudového pôvodu, kým slovo *sľúbenec* sa nám javilo ako novotvar, utvorený vplyvom českého *snoubenec*. Slovo *sľúbenec* vyskytuje sa na západe a z tohto nárečia uviedol ho do svojho slovníka Peter Tvrдый. Ním zaiste sa usiloval vytisnúť „snúbenec“, ktoré mu nebolo slovenské.¹

Možno však aj pripustiť, že slovo *sľúbenec* vzniklo vplyvom latinskej a cirkevnej terminologie, ktorá má od slovesa *spondere* (= *sľúbiť*, *prísľúbiť*) termín *sponsus*, čo znamená *sľúbený*, teda *sľúbenec*, ďalej termín *sponsa*, čo zas znamená *sľúbená*, *prísľúbená*, teda *sľúbenica*, a termín *sponsalia*, čo sú *sľuby*, teda *zasľúbenie*. V takom význame *sľúbiť sa* má Kuk. v Neprebudenom. Z ľudovej reči je známa aj fráza: mladí sú v *sľuboch*. Aj keby išlo o novotvar, predsa treba pripustiť, že *sľúbenec*, *sľúbenica*, *sľuby*, *zasľúbenie* majú dobrý slovenský koreň a výhodu, že každý si ich ľahko zapamätá na prvé počutie, keďže pripomínajú zaužívané poslovenčené české tvary: „snúbenec“, „snúbienica“, „zasnúbenie“. Keby sme nemali pôvodných a starých slov *verenec* a *oddanec*, nuž veru bez váhania mohli by sme sa uspokojiť s týmto novotvarom (*sľúbenec*) a zaradiť ho do pravopisného slovníka ako slovo literárne.

Keďže Tvrдый uvedený do slovníka *sľúbenec* má oporu aj v ľudovej reči, treba naň pozerieť ako na domáce, nárečové slovo, vyskytujúce sa v západnom nárečí. Takto potom už ani

---

* Ale zato na *snúbíť*, *zasnúbíť* neľadíme zvysoka. Miklosich (Ety-mologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen) má *snubi-*: asl. (staro-slovansky) *snubiti appetere, amare*, prísnubiti *allicere*, nsl. (slovinsky) *snubiti werben* (um ein Mädchen), *snubač, snobač, amator*... č. (česky) *snoubiti... verloben*, mr. (malorusky) *divosnub Brautwerber*... (Nóta redakcie.)

¹ Porov. Peter Tvrдый, Slovenský frazeologický slovník, 1. vyd., str. 476.

nejde o novotvar, utvorený prekladaním latinského *sponsus*, ani prispôbením slovesa *snúbiti* k slovenskému *sľúbiť* (zmenou $n < l$), ale o domáci tvar, ktorý svojím skladom hlások veľmi pripomína český tvar *snúbenec*. V slovenskom jazyku slovanský koreň *snubi* sa nezachoval. Zato očakávame, že v novom vydaní Pravidiel slk. pravopisu azda už sa nestretieme so slovom „snúbenec“, lebo veď i podľa povrchnejšieho uváženia veci patrí ta zaň vynáhrada ako riadne heslo slovo *sľúbenec*.

Slovenská právna terminológia potrebuje tiež primeraný termín namiesto doterajšieho „snúbenca“. Výber je bohatý. Všetky tri spomenuté slová vyhovujú i špeciálnym terminologickým požiadavkám: sú rýdze, výstižné, zrozumiteľné a i pre štylistickú stránku výrazné a ohybné.

O tradičnosti a o takzvanom zaužívaní mohlo by sa hovoriť len vtedy, keby išlo len o konkurenciu slovenských termínov. Pri závodení neslovenského názvu so slovenskými tradíciami a priechodné zaužívanie boli by len prázdny zvukom, ak by niekto tradíciu chcel zachraňovať staré prežitky. Ináč slovenská terminológia sa ešte len tvorí, a tak akéže starobylosti možno zachraňovať tradíciou a zaužívaním?

Prídavné meno od *verenec* je *verenský*, od oddávok *oddávkový*.

Správnym prekladom českého výrazu *snubní prsten* je slovenská *obručka*. Zato ani výraz *sľubný prsteň*, ktorý uvádza aj Tvrdý, nie je potrebný.

— tri —:

SLOVO „PRAVOTÁR“.

Môj článok o názve „*pravotár*“ vyšiel s poznámkami redakcie, ktoré hlavne s mojej strany vyžadujú si bedlivejšieho povšimnutia.

Doteraz v rodnom liste slova „*pravotár*“ nebolo hanlivej poznámky o tom, že toto slovo je nezákonného pôvodu. Iba teraz pred blížiacim sa zasvätením jeho stých narodenín vyslovuje sa pochybnosť o jeho správnom pôvode. Slovám, ktoré majú za sebou takúto peknú a dlhú minulosť, dávajú pardon aj najprísnejší lingvisti, ak sa len po trvácom užívaní zistilo o nich, že pri ich mechanickom utváraní stala sa malá chyba, s ktorej sa skízol i skúmavejší pohľad odborníka. Za dlhší čas

nezbadané nedostatky „nového“ slova patria v takýchto výnimočných prípadoch už len k histórii patričného slova a vôbec nijako mu nemôžu existenčne škodiť. Keby iné národy mali podobné „zlé“ slová, tak by im všetky chybičky odpustily hneď po pôrode, lebo veď je všeobecne známou vecou, že pri umelých novotvaroch — bez ktorých sa kultúrna reč nemôže zaobiť — a to najmä pri umelých novotvaroch pre vedeckú terminológiu, neraz narušujú sa teoretické formulky prísnej jazykovedy, zato však i s malou chybičkou utvorené nové slová predsa len trvácne zaraďujú sa do domácich terminológií a vo svojich oddeľných funkciách konajú dobrú službu jazyku a vede.

Pozrime teda bližšie na to, čo zlého zistil oneskorený vedecký výskum o slove „pravotár“.

Keď sa vraj od prídavného mena utvorí nové slovo s príponou *-ota*, ako v prípade: *pravý—pravota*, vtedy takéto podstatné meno nestrpí vraj ďalšej prípony, a tak vraj ani prípony *-ár*: *pravota—pravotár*.

Tento teoretický predpoklad neobstojí. A dobre, že neobstojí, lebo ináč značil by obmedzenie ohybnosti, pružnosti a výraznosti jazyka pri tvorení nových slov na veľkú škodu našich rečových záujmov. Keby i bola pravda, ako je nie, že v slovenčine okrem slova „pravotár“ niet iného slova, utvoreného na podobný spôsob, tak by nás novotvar „pravotár“ povzbudil mal k tomu, aby sme na tento spôsob utvárali aj ďalšie nové slová, lebo značilo by to pre nás otvorenie nového žriedla k ďalšiemu obohateniu slovenčiny.

Protinovému teoretickému predpokladu svedčia tieto slová:*

1. *hmotný—hmota—hmotár*,
2. *jednotný—jednota—jednotár*,
3. *nový—novota—novotár*,
4. *psi—psota—psotár*,
5. *samotný—samota—samotár* atď.

Popri „pravotárovi“ všetky tieto slová sú správne a nenahraditeľné.

Tieto príklady dokazujú, že slovenčina bez najmenšieho úrazu strpí po prípone *-ota* ešte k nej i ďalšiu príponu *-ár*. Toto je zo živej reči správne odvodená a formulovaná teoretická norma.

To, že Rusi a Poliaci nemajú osobitného slova pre názov

* Z nich svedčí iba rad *nový—novota—novotár* a *psi—psota—psotár*. Red.

„pravotár“, nesvedčí proti slovenčine, ale skôr proti ruštine a poľštine. Bohatstvo týchto dvoch jazykov netvorí to, čoho nemajú, čo si od iných požičaly, alebo to, čo patrí k ich pôvodným a svojským slovným zásobám. Slovenčina so svojim „pravotárom“ má chválitebné plus oproti ruštine a poľštine, lebo v týchto jazykoch vplyvom rusko-nemeckých a poľsko-nemeckých kultúrnych stykov neudomácnil sa len spomenutý starorimanský názov, ale aj mnohé iné slová nemeckého pôvodu, a slovenčina predsa nešla za ich príkladom. Takto sa stalo, že v slovenčine nemáme napríklad slovo galstuk (nem. Hals-tuch) ako v ruštine a ani slovo *prasa* (nem. *Presse*, a to zas z francúzskeho *la presse*) ako v poľštine.

Ani to nie je dôvodom proti slovu „pravotár“, že „pravota“ napríklad v češtine neznáča predtým proces, ale — *pravost*, lebo veď máme na to premnoho pekných príkladov, že to isté slovo má v rôznych slovanských rečiach odchylný význam. Slovenské slovo *voňať* značí v ruštine *smrdieť* a srbská *osveta* značí v slovenčine *pomsta*.

Moje dôvody boli by neúplné, keby som nepripomenul, že novšie české slovníky uvádzajú slovo „pravota“ už v smysle procesu a že poznajú už i slovo *pravotár* celkom na spôsob nášho slovenského „pravotára“. Teda slovo „pravotár“ je na postupe i za hranicami slovenčiny, a keďže sa to dostalo len v novšom čase, o jeho „prepadnutí“ vskutku nemôže byť ani reči.

Aby sa mi slovo „prepadnutie“ nestratilo z pamäti, tak ho hneď *apostrofujem* v tom smysle, že práve slovo *advokát* prepadlo vo svojom internacionalizme, lebo Chorváti majú svojich *odvjetnikov*, Nemci majú — popri *advokátoch* — i svojich *Rechtsanwälte*, Maďari majú svojich *ügyvéd* (hoci slovo *ügyvéd* je zlá složenina, a my Slováci máme zasa svojich *pravotárov*.*)

*) V redakčnej poznámke „Slovenskej reči“ (VIII, str. 90) o slove *pravotár* vychodilo sa najmä z toho, že v 1830. a 90-tých rokoch už boli sme prepadli s ním, s týmto slovom. Ono pochodilo od Dr. Michala Mudroňa a Svetozár Hurban a Škul-téty, ako zvláštni ctitelia tohto nášho človeka, boli by si žiadali vidieť ho užívané. Ale keď z ich námahy ani v živej reči, ani v písme nebolo nič, po čase pochopili, čo je to. Slovenská reč slova *pravota* nemá v značení *procesu*, nuž neujímal

sa ani slovo *pravotár*. Nemalo základu. Slováci, ktorí už vedeli o ňom, vtipkovali, že *pravotár robí procesy*. Slova *pravota* v smysle procesu nemá ani jeden zo slovanských jazykov, ako ukazuje i Miklosichov Kratkij slovarь šesti slavianskichъ jazykovъ. Ani slovenčina. Najlepšie to vybadať z významu slovesa *pravotiť sa*, ktorého sa v ľudovej reči užíva obyčajne v spojení s *majetkom*: *pravotili sa pre majetok*, *prepravotili celý svoj majetok*. Podľa tohto aj podstatné meno *pravota* — ktoré s významom slovesa *pravotiť sa* úplne súvisí — vzťahuje sa len na spor, *súdenie sa o majetok* (dom, lúky, role, hora), teda hmotné veci, a nie na urážky cti, politické procesy atď. Ľud pre urážku cti *sa súdi*, a nie *pravoti*. Sloveso *súdiť sa* v ľudovej reči má širší význam; popri *pravotiť sa pre majetok* hovorí sa aj *súdiť sa*. Takto *pravotiť sa* v ľudovej reči má užší význam a užíva sa ho špeciálne vo význame *súdiť sa* o hmotné veci (gazdovský majetok). Takýto užší význam patrí aj podstatnému menu *pravota* a od neho odvodenému *pravotár*. Či v tomto užšom význame zodpovie právnej terminológii, nechávame rozhodnúť právnikom. Ako sa podarilo dokázať autorovi, utvorené slovo *pravotár* s lingvistickej stránky obstojí.

Milo Gosiorovský:

TRAŤ—TRATE.

Pred vydaním Pravidiel slovenského pravopisu skloňovali sme slovo *trať* i podľa vzoru *kosť* (gen. *trati*), i podľa vzoru *dlaň* (gen. *trate*). Pri železnici sa však dôsledne skloňovalo podľa vzoru *kosť* a na všetkých spisoch, prírpisoch a tlačivách sa písalo: „*strážnik trati*“, „*úpravčí(!) trati*“ ap. Tak sme mali i úrad: „*Odbor pre udrzovanie trati*“. Pravidlá však zaviedly jednotné skloňovanie slov typu *myseľ*, *loď*, *rozkoš*, *plň* ap. podľa vzoru *dlaň*. Teda *strážnik trate*, *úpravca trate* ap. a v dôsledku toho aj: *Odbor pre udrzovanie trate*. Takto sme čítavali už i v Úradných zprávach SŽ, ba už i súkromné stránky a iné úrady v písomnom styku začaly takto písať. Úradné pečiatky však naďalej mali nápis „*Odbor pre udrzovanie trati*“ (ba ešte i „*dráhy*“).

Ministerstvo dopravy a verejných prác, chcúc odstrániť nejednotnosť v pomenovaní týchto železničných úradov (*trati*, *trate*, *dráhy*), nariadilo obežníkom úradné pomenovanie „*Odbor pre udrzovanie trati*“ (s dlhým *í*, čiže v množnom čísle). Tento názov je síce pravopisne úplne správny a azda (podľa niektorých) i lepšie vystihuje činnosť týchto úradov, lebo každý ten odbor udrzuje naozaj nie jednu trať, ale obyčajne dve alebo i viac trati, lenže stala sa tu chyba: niektorí, keď už za-

čali písať „*udržovanie trati*“, opustili i správne písanie: *strážnik trate*, *úpravca trate*, *stavba trate* atď. a začali i tu písať v množnom čísle: „*strážnik trati*“ atď. Napokon: na niektorých písacích strojoch neveľmi rozoznať dlhé *i* od krátkého, a tak sa dnes znova píše nielen „*strážnik trati*“, *úpravca trati*“, „*stavba trati*“ ap., ale i „*Odbor pre udržovanie trati*“ (s krátkym *i*).

V spomenutom úradnom obežníku bolo uvedené, aby sa služobné miesta tohto nariadenia pridržiavali najmä pri objednávaní nových pečiatok; no 1. odbor na Vrútkach dostal ešte v januári 1941 (teda 8 mesiacov po vydaní Pravidiel a 3 mesiace po vydaní spomenutého obežníka!) novú úradnú okrúhlu pečiátku so slovenským štátnym znakom a nápisom: „*1. odbor pre udržovanie trati SŽ, Vrútky*“ (s krátkym *i*). Keď sa už teda píše znova „*udržovanie trati*“, je logické, že mnohí budú písať i „*vedľa trati, stavba trati*“ ap. a v dôsledku toho i: „*z lodí*“, „*z rozkoší*“ ap.

Niekoľko rokov bojovali slovenskí jazykospytci o očistu slovenčiny, medziiným o odstránenie nepotrebných dvojtvarov, čo vlni konečne dosiahli, ale my v tomto prípade zasa začíname, že „aj tak sa môže a aj tak sa môže“.

Bolo by azda prco lepsie vrátiť sa k pomenovaniu „*Odbor pre udržovanie trate*“, ktoré sa už začalo pred vydaním spomenutého obežníka vžívať. Ak by sa však predsa zotrvalo na terajšom stave, nech si správy zásobárni SŽ, ktoré dodávajú nové pečiatky, dajú viacej záležať na správnosti spisovnej slovenčiny a ostatných tiež treba upozorniť na náležité skloňovanie v genitíve slova *trať*, teda: *strážnik trate, stavba novej trate* ap.

Nechceli sme tu azda posúdiť (nedajbože!) nariadenie ministerstva, ktoré isto vôbec nepočítalo (práve tak ako i my) s tým, že niektorí so zlým jazykovým citom vyvodlia z toho dôsledky, o akých sme hovorili vyššie.

ROZLIČNOSTI.

Sobáš a manželstvo. — Často čítať v dennej tlači (inzeráty), že niekto sa chce oboznámiť s cieľom „*sobáša*“ s dárou atď. Naši novinári nie sú na čistom s pochopmi *sobáš* a *manželstvo*. *Manželstvo* je morálny alebo lepšie povedané právny stav medzi mužom a ženou. *Manželstvo* (nem. *Heirat*, franc. *mariage*, maď. *házasság*) začína sa *sobášom* (nem. *Trauung*, maď. *esküvő*). *Sobáš* je teda právny alebo cirkevný obrad, ktorým sa *manželstvo* začína a končí sa *svadbou* (= nem. *Hochzeit*, maď. *lakodalom*). Ale *sobáš* nemusí vždy byť spojený so svadbou (v ľudovej reči, napr. na západe, je *veselie*), lebo *sobáš* sa môžu ľudia aj bez svadby, to je napokon iba vec rodiny alebo peňazí. Pre *sobáš*, a nie pre manželstvo sa oboznamovali často ženy, keď chcely napríklad dostať americké občianstvo. Bohatá Židovka našla si Američana, *sosobášila*

sa s ním a potom sa s ním hneď rozišla, pravda, musela takto nadobudnuté občianstvo poriadne zaplatiť. Tak pozor na pochopy. S.

Vinná = *Vinné*. — Ako sme už spomenuli, slovenské miestopisné názvoslovie bude treba podrobne zrevidovať a skorigovať. Oprava bude potrebná aj pri tejto východoslovenskej obci, ktorá patrí do Michalovského okresu. V úradných štatistických lexikonoch táto obec je dôsledne menovaná *Vinná*, čo je, pravdaže, zle. Miestne a okolité obyvateľstvo túto obec menujú iba *Vinné*: *Idem do Vinného* (úzus), gen. sing. od *pekné-pekného*. Teda správne má znieť: *Idem do Vinného*, a nie „Vinnej“. Podobné tvorenie miestopisných názvov v slovenčine je hodne časté, napr. *Chyžné*, a nie „Chyžná“, *Oreské*, a nie „Oreská“, *Staré*, a nie „Stará“ atď. Pri názvoch obcí a miest treba dbať aj na miestny úzus obyvateľstva a neuzákoňovať to, čo je ľudu cudzie! Sjo.

zdivo = *murivo*. — Naši stavitelia často sú v rozpakoch, akým slovenským slovom majú nahradiť české slovo *zdivo*. Pravidlá slk. pravopisu z roku 1940 (str. 464) však radia, že v spisovnej slovenčine je oprávnené iba slovo *murivo*. Podobné tvorenie deverbatívnych substantív v spisovnej a ľudovej reči slovenskej je dosť hojné, napr. *mazivo*, *hnojivo*, *kurivo*, *mrazivo*, *murivo* atď. *Murivo* nie je neologizmom v terajšej spisovnej reči, a preto netreba mu vyhýbať. Sjo.

k založeniu = *založiť*. — Na úradných aktoch, ktoré sa majú uložiť do archívu, vidáme napísané: K založeniu. Takéto vyjadrenie v našej reči je germanizmom a ako takému treba vyhýbať, keď to môžeme povedať a vyjadriť slovenskejšie: *Založiť*. Sjo.

Skálnik = *Skalník*. — Za maďarskej éry túto slovenskú obec v Rimavskej doline Maďari pomenovali *Szkálnok*. Po prevrate bolo by sa žiadalo, aby obec *Skálnik* bola sa celkom poslovenčila aj so stránky kvantitatívnej na *Skalník*, teda nie „*Skálnik*“. Revízia miestopisných názvov bude musieť aj tu urobiť nápravu. Sjo.

Polomka = *Polómka*. — Názov tejto obce od prevratu 1918 úradne menili niekoľko ráz, a to na *Polonka*, *Polónka*, *Polomka*. Keďže pospolitý ľud na Horehroní menuje spomenutú obec dôsledne *Polómka*, a nie ináč, preto sa žiada, aby sme rešpektovali v tomto prípade ľudový úzus. Proti tvaru *Polómka* niet nijakých námietok so stránky kvantitatívnej; k tvaru „*Poloma*“ je zdobnelina s predĺžením vokálu pred príponou *-ka*: *Polómka*. Sjo.

pláť = *plápolat*. — V Slovákú (5. jan. 1941, str. 15) čítali sme takúto vetu: Nič nás nemohlo zničiť, lebo bola v nás viera a *pláť* v nás oheň slobody a samostatnosti. V slovenskej próze slovo *pláť* neobstojí, pretože od tohto slovesa nemohli by sme utvoriť napr. substantívum. Preto ho nepoužívať, ale iba *plápolat*, od ktorého máme *plápol*, *plápolanie*. *Plápolat* majú Pravidlá slk. pravopisu (1940), ale *pláť* by sme tam darmo hľadali. Sjo.

Volha = *Volga*. — Rusí najväčšiu svoju rieku nazývajú *Volga*, čomu v našom jazyku zodpovie slovo *vlaha*. Naše noviny a časopisy píšu „*Volha*“ vplyvom češtiny, hoci v slovenčine celkom dobre zneje ruský tvar *Volga*; nejaví sa nijaká snaha o poslovenčenie, prípadne iné hláskoslovné prispôbenie v slovenskej reči. U Čechov písané a vyslovované *Volha* je oprávnenejšie ako u nás, keďže u nich hláska *g* nie je už hláskou domácou; *g* za *h* je aj v takých prípadoch, kde je v slovenčine ešte *g* (napr. slk. *gróf* — č. *hrabě*, *guľa* — *koule*). Preklad *Vlaha* je nemysliteľný, a preto treba ostať pri pôvodnom, ruskom tvare *Volga*. Škoda, že nebol už uvedený do Pravidiel slk. pravopisu.

úctive a úctivo. — So stránky systému tvorenia prísloviiek z prídavného mena obidve formy: *úctive* aj *úctivo*. Tvary prísloviiek na *-e* sú svojim pôvodom lokálne mennej formy (= takej koncovky ako pri podstatnom mene: vo dvore) prídavného mena v jednotnom čísle (porov. ostal *nažive* — na *strome*), forma na *-o* zas predstavuje akuzatív mennej formy prídavných mien stredného rodu (porov.: *nadrobno* — *mesto*). Niektoré príslovky tvoria len koncovkou *-e* (*dobre, zle, pekne*), pri iných zas bývajú obidve koncovky: *-e, -o*. Nateraz, nakoľko nie je známe rozšírenie toho alebo onoho tvaru v nárečiach a keďže v literárnych dielach sa zjavujú obidva tvary, prichádza ťažko rozhodovať, ktorému z nich dávať prednosť v spisovnej reči.

25-ročný a dvadsaťpäťročný. — Prídavné meno *25-ročný* je složenina, ktorej prvú časť tvorí základná číslovka a druhú prídavné meno *ročný*. V takom prípade, keď základnú číslovku píšeme číslicou a druhú časť literami, kladieme oddávna spojovník (-), teda *5-ročný, 6-ročný, 8-ročný, 10-ročný... 25-ročný* ap. Ak základnú číslovku vypíšeme literami, potom obidve časti složeniny píšeme dovedna: *päťročný, šesťročný, osemročný, desaťročný... dvadsaťpäťročný* ap.

ročný a ročitý. — Medzi prídavným menom *ročný* a *ročitý* je významový rozdiel, spôsobený práve rozličnou koncovkou: *-ný* a *-itý* podobne ako v prípade *očný* (zub) a *očitý* (svedok). Adjektívum *ročný* má význam cele konkrétnej tým, že označuje vlastnosť veci alebo osoby: *ročný junec* = taký junec, ktorý má jeden rok, je starý jeden rok, *ročná jalovica, ročné dieťa* ap. V složenine udáva počet rokov: *dvojročný... päťročný, šesťročný... desaťročný... dvadsaťročný, dvadsaťjedenročný, dvadsaťdvoročný... dvadsaťpäťročný* atď. Pri *ročitý* nejde o počet rokov, koľko vec alebo osoba má rokov, ale označenie veci, obyčajne sumy, týkajúcej sa časového priestoru jedného roku (= za jeden rok), ktorá sa pravidelne opakuje *rok po roku, rok za rokom: ročitý plat, ročitý dôchodok, ročitá penzia* ap. Porovnajme význam aj pri adj. *výročitý: výročitý deň, výročité sviatky*. Aj tu ide o pravidelné opakovanie tých istých dní v každom roku. Teda nie „ročná“ penzia, lebo nie je stará jeden rok, ale *ročitá*, keďže sa ňou označuje suma, prichodiaca osobe (v penzii) *za jeden rok*, ktorá sa vypláca pravidelne rok po roku. (Porov. SR V, 288.)

ročne = ročíte. — V redakčných poznámkach našich novín, týkajúcich sa predplatného, čítame: „štvrtročne“..., „polročne“..., „ročne“... Významový rozdiel medzi *ročný* a *ročitý* ukazuje, že v slovenčine ide tvoriť príslovku od *ročitý*, teda len *ročíte*, a nie „ročne“. V ľudovej reči niet príslovky *ročne* ani od složeniny *štvrtrok, polrok: štvrtročne, polročne*. Aj tie sú prevzaté z češtiny a už aj udomácnené ako knižné slová. Slovenčina v tomto prípade (a v iných) vyhýba príslovkám tým, že ich nahrádza celým výrazom s predložkou: *na štvrtrok, na polrok*. Aj popri *ročíte* je predložkový výraz: *na rok*. Takto v Katolíckych novinách (porov. roč. 56, č. 10, str. 10.).

Príslovka „ročne“ vonkoncom nie je potrebná ani ako knižné slovo, veď máme zaň príslovkovú formu *ročíte* a výrazy s predložkou: *na rok, každý rok, do roka, v roku*. Príklad: Na to doplácam *ročíte* 2000 Kč (úzus).

rozličný a rôzny. — Slovenská reč v starších ročníkoch (I, 64, 156, IV, 120) podľa Czambly (Rukoväť³ 303) a podľa P. Tvrdeho (SFS² 535) odporúčala hovoriť a písať m. „rôzny“ *rozličný*. V Pravidlách slk. pravopisu (1940) máme však oba tieto výrazy. Nie je tu dosť jasné, aký majú význam. V staršom dobrom úze nachádzame naozaj len *rozličný* (súvisí s predponou *roz-* a substantívom *lice*, porov. aj *ličil*), ale aj *rôzniť*

sa, *rôznica* a složené slová *rôznofarebný, rôznorodý* atď. A tak v Pravidlách máme aj *rôzny* (suvisí tiež s pred. *roz-+ný*). Ale dobre je rozlišovať: *rôzny* = ‚*rozdielny*‘, ‚*odlišný*‘ (to sú dve rôzne veci, nie *tie isté*), *rozličný* = ‚*všelijaký*‘, ‚*všakový*‘ (na trhu boli *rozličné* hračky ap.). Ináč ide tu o knižné slovo. V slovenčine za predĺženú skupinu *rôz-* očakávali by sme *ráz-*, teda nejaké **rázny*. (Porov. západoslovenské *rósfi-ruósf* a stredoslovenské *rásť*.)

svedectvo a vysvedčenie. — Staršie pokolenie netrúpil významový rozdiel medzi slovami *svedectvo* (svedka) a *vysvedčenie* (o voľačom); slovo *vysvedčenie* dostalo sa do slovenčiny najmä po prevrate, napr. v školách za staršie *svedectvo* a aj ako vzor: *vysvedčenie* do gramatik. Ak hľadáme na *vysvedčenie* ako na podstatné meno slovesné, tak nemá základu v slovenčine, lebo složeniny **vysvedčil* niet v slovenskom jazyku, hoci sú iné složeniny základného slovesa *svedčiť*: *prisvedčiť, presvedčiť, dosvedčiť*. Azda aj teraz, ako v staršom čase, vystačili by sme slovom *svedectvo*: v slovenčine značí aj *svedectvo* svedka (svedkom vypovedané), ako aj *svedectvo* o voľačom napísané na papieri. Takto aj u spisovateľov, hoci nie vždy dôsledne: Ale tu musím vydať zlé *svedectvo* temer všetkým, nevynímajúc ani seba (Bod. Rozp. 298), ešte jedno *svedectvo* musím mu vydať, že v čase jeho biskupovania (315), vydal o Ivanovi také *svedectvo*, akého som sa... nedomýšľala (Šolt. IV², 83) — Študenti si chodia pre *vysvedčenie* k direktorovi... Tu máte pekné maturitné *svedectvo* (Ráz., Maroško² 196), S maturitným *svedectvom* vo vrecku (197), *svedectvo* mal dobré: vyvolila ho školská stolica k nám za učiteľa (Taj. V, 25), „My rychtár, prisazní úrad *svedectví* toto vydávame, že (XII, 105), školské *svedectvo*“ (Šolt. IV², 39) ap.

So stanoviska tu postaveného vychodí všade, kde len možno, užívať ako termínu *svedectvo*. Aj školská správa mala by *vysvedčenie* nahradiť na blanketách nadpisom *svedectvo*.

Oravčan = *Oravec*. — Tým, čo bývajú v krajoch vzdialenejších od Oravy, sú rodáci Oravy „Oravčani“. Forma „Oravčan“ je analogická podľa tých mien obyvateľov kraja, mesta a dediny, kde celá koncovka *-čan* je náležitá, ako pri *Hlohovčan* od *Hlohovec*, *Turčan* od *Turiec*, *Bánovčan* — *Bánovce*, *Skaličan* — *Skalica*, *Košičan* — *Košice* atď., teda pri miestopisných názvoch, zakončených na *-ec* (*-iec*), *-ovce*, *-ica*, *-ice*. Tu sa uplatňuje polosamohláska *j* (*i*) v koncovke *-ian* tým, že predchádzajúce *c* mení na *č* (*c + j > č*): *Koši(ce) + jan > Košičan*. Pri miestopisných menách iného zakončenia popri *-an* (Mikulášan) býva zväčša *-ec*. Tam, kde žije tento systém tvorenia, treba ho zachovať. Obyvateľ, rodák Oravy je *Oravec* v nárečí. Tak majú aj Pravidlá slk. pravopisu. Známe aj prízvisko *Oravec*. Rodáčka, obyvateľka Oravy je *Oravka*.

platiť predom = *platiť vopred*. — Ešte aj teraz, keď už prestal priamy vplyv češtiny, užíva sa chybné príslovky *predom* vo vete: „Predom“ zaplatíte túto sumu. Po slovensky sa povie: *Vopred* zaplatíte... Slovenčina akosi vyhýba inštrumentálu (jedn. číslo) vo funkcii príslovky; zaiste nie sú pre ňu dosť jasné, preto si volí iný pád s predložkou.

Podobne aj pri inštrumentáli *darom* vo vete: Dostal som to „darom“. Po slovensky: Dostal som to *do daru*.

vyvolili ho prezidentom = *vyvolili ho za prezidenta*. — Slovenčina vyhýba inštrumentálu aj pri doplnkoch typu: *korunovať za kráľa, vyvoliť za prezidenta*. Preto v slovenčine je správne: *vyvolili ho za prezidenta*. V češtine *presidentem* — čistý inštrumentál.

pozrieť sa, pozerať sa = *pozrieť, pozerať*. — Podľa slovesa *divať sa* a podľa tvarov slovesa *zrieť* s inými predponami ako *po-* (*prizrieť sa*,

prizeraf sa, obzrieť sa, obzerať sa) aj pri výrazoch *pozrieť, pozeraf* užíva sa v reči hovorovej, v novinách a inde zvrtné zámeno *sa*. V dielach dobrých spisovateľov, najmä v matičnom úze, nenachádzame pri *pozrieť, pozeraf* zvrtného zámena. Toto stanovisko zvíťazilo aj v Pravidlách slk. pravopisu (1940). Pri hesle *pozrieť, pozeraf* (str. 332) je poznámka: „len: pozrieť sa do zrkadla“. Podľa toho pri *pozrieť, pozeraf* zvrtné zámeno je len tam správne, kde ide o predmet totožný s podmetom, t. j. tam, kde je možný aj dlhší tvar *seba*. Môžem *pozrieť, pozeraf seba, sa v zrkadle* (nie „pozrieť seba do zrkadla“!). Tak nevdojak dostal sa do Pravidiel tvar, proti ktorému chcely bojovať a ktorý azda časom aj zvíťazí.

Priezviská na -ák. — Koncovka *-ák* je častá v slovenčine; máme ju v slovách odvodených od slovík (*pluvák — plúvať, vyzuvák, struhák*), prídavných mien (*dobrák*) a podstatných mien, pri ktorých býva aj popri iných koncovkách, najmä *-ík*: *lyžičník-lyžičník, chlapík-chlapák, polovník-polovník, vodník-vodník, stokoruník-stokorunák, Petrík-Petrák; súsek-súsák, synák* ap. Podľa tohto sa môžu pokladať za slovenské aj priezviská, končiace sa na *-ák*, napríklad *Bezák, Futák, Lanák, Petrák, Rehák, Vanák, Zuzák* atď., i v tom prípade, keby ich základom nebolo slovenské slovo, ako pri priezvisku *Futák, Jánošíak-Jánošík*. Pri nich koncovka *-ák* je dostatočným znakom ich slovenskosti, pravda, nakoľko vznikly na uzemí slovenského jazyka.

ako by. — Terajšie Pravidlá slk. pravopisu (128) nepíšu túto spojku dovedna „akoby“, ale len osobitne *ako by*. Prv písaval sa tento výraz (shodne s češtinou) alebo dovedna „akoby“, keď nenasledovalo sloveso, takže „akoby“ = ako (Vyrastá *akoby zo zeme*, dnes len: Vyrastá *ako by zo zeme*, alebo: Vyrastá *ako zo zeme*), alebo osobitne, keď *by* bolo vlastne súčiastkou kondicionálu (Premýšľal, *ako by* bolo lepšie). Dnes zjavuje sa niekedy ešte tento starší spôsob často nesprávne aj podľa starších zásad. Preto upozorňujeme, že *ako by* píšeme dnes vždy len osobitne. Starší spôsob písania bol zaiste dômyselnejší.

LISTÁREŇ.

J. P., Dobšinská Maša, p. Stratená. — Priezvisko *Pretóry* predstavuje vzácnu pamiatku slovenských kultúrnych dejín, ktorá si zasluhuje, aby bola zachovaná. Základom priezviska je latinské slovo *praetor*, znamenajúce úradnícku hodnosť u starých Rimanov. Na Slovensku v 16—18. storočí označovali týmto slovom župného, mestského alebo obecného úradníka, najmä starostu, administratívneho náčelníka vôbec; v tom istom čase obecný, radný dom nazýval sa u nás *praetorium*. Človek, majúci nejaký služobný vzťah k takémuto *praetoriumu*, volal sa *praetorius* a tento titul stával sa často i trvácim priezviskom celého rodu. Vynikajúcich učencov a spisovateľov s priezviskom *Praetorius* bolo napr. v Nemecku len v 16—18. storočí vyše tucta; známy je aj učený Kežmarčan David *Praetorius*, ktorý študoval v Štetine a vydal tam r. 1601 svoju filozofickú prácu *Disputatio logica de categoria qualitatis*. Syna alebo dcéru takéhoto *Praetoriusa* či *Pretoriusa* (*ae* písalo sa často *e*) napísal matrikár pravidelným a správnym latinským spôsobom takto: *filius* (alebo *filia*) *Pretorii*, to jest syn (alebo dcéra) *Pretoriusa* (nom. *Pretorius* má latinský genitív *Pretorii*). Nová generácia obyčajne zotrvala pri tomto genitíve a volala sa už nie *Pretorius*, ale *Pretorii*. Lenže koncové *-ii* písalo sa v dávnych časoch ako *-ij*, neskôr *ý* a napokon ako obyčajné *-y*, takže vzniklo naposledok priezvisko *Pretory* a s označením pravidelnej dĺžky na predposlednej slabike *Pretóry*. Na tento istý spôsob skrsly aj prie-

zviská *Holuby*, *Škultéty*, *Kréméry*, *Paulíny* atď. Koncové *-y* v týchto a podobných priezviskách nie je teda nijaký maďarizmus, ale v domácom slovenskom ovzduší utvorený latinský genitív, ktorý má na sebe pečať zachovania hodnej kultúrnej stariny.

J. Kozma. — Priezvisko *Kozma* má u nás domovské právo nielen na základe takých starokresťanských osobných mien, ako sú *Kozmas* (i *Kozma Mučeník* v deň 27. sept.), *Kozmas Indický* (v 6. storočí), *Kozmas Jeruzalemský* (v 8. storočí), *Kozmas-Kosmos* (písaný aj ako *Kozma*) *Pražský* (v 11. storočí), ale aj na základe tej skutočnosti, že všetky slovanské reči poznajú v rozličných obmenách slovo *kosmъ* vo význame *vlas*, *chlъp*, *vrkoč* a pod.; tak staroslovienské *kosmъ*, ruské, maloruské, *kosma*, *kosmatyj*, srbochorvátske *kosma*, *kosmat*, české *kosm*, *kosmatka*, *kosmáč*, *kosmatý*, *Kosmák*, *Kosmonosy*, poľské *kosm*, *kosmyk*, *kosmaty*, lužické *kosm*, *kosmaty*.

Š. M., *Medzilaborce*. — Priezvisko *Miko* nielen že je bezpečne slovenského pôvodu (z krstného mena *Mikuláš*), ale svojou kmeňotvornou koncovkou *-ko* je okrem toho i typicky slovenské; bolo by hriechom, keby ste si ho akýmkoľvek spôsobom zmenili.

J. G., *Vrútky*. — Slovo „linajník“, ktoré odporúčate za cudzie *lineár*, je umelé. Zásada modernej lingvistiky je: násilne nevyhadzovať vžitú staršie cudzie slová, najmä keď majú aký-taký kultúrnohistorický význam. Ide tu o latinské slovo, ktoré sa zachovalo z čias, keď boly v našich krajoch len latinské školy a po latinsky sa menovali aj školské predmety: *kalamár*, *tinta*, *ceruza* a tak aj *lineár*. Aj *linaj* je z latinského *linea*, koncovkou *-aj* prispôbená k domácim slovám. Aj pri navrhovanom tvare „linajník“ koreň je ďalej latinského pôvodu. Slovenčina by ním nič nezískala.

N. N., *Bratislava*. — Vaše poznámky k slovu *poslík* = *posluhovač* (str. 96), poslané redakcii, sú cenné. Podľa Vás *poslík* a *posluhovač* sú dva rozdielne pochopy: „*poslík* znej v nemčine *Laufbursch*, v angličtine *messenger boy*, v maďarčine *kifutófiu*, naproti tomu *posluhovač* nem. *Bedienter*, ang. *servant* alebo *footman*, maď. *kiszolgáló*“. U autora (*Sjo*) zas splyvajú obidve slová v jeden pochop, „lebo nem. *Bedienter* a maď. *kiszolgáló* je slov. *upratovač*, *-ka*, ktorá nielen upratuje, ale aj vysluhuje, keď je to potrebné.“ Vy lepšie precizujete pochopy. — Ak nám pošlete sľúbené poznámky, podpíšte sa zreteľnejšie.

J. P., *Podolínec*. — V nápise *Spišská Belá*, *Dolnie nádražie* obstoja aj veľká litera: *Dolnie*, keďže tu môže ísť aj o samostatný názov, teda vlastné podstatné meno. — Podľa systému písania koncoviek prídavných mien, uvedeného aj do Pravidiel, zaiste bolo by písať správnejšie *Vyšné Ružbachy*, *Nižné Ružbachy*, a nie „*Vyšnie*“, „*Nižnie*“, ako je v úradnom názve.

J. K., *Radvaň*. — Naozaj bolo by treba zrevidovať a spracovať stolársku terminológiu. To pôjde pomaly, lebo ťažko tvoriť nové priliehavé názvy. Napr. za „*prekližky*“ majú už v slovenčine zodpovedný termín *preglejký* (porov. sloveso *preglejiť*).

Poznámka. — Pokračovanie článku *Výber z detvianskych slovies* Eugena Paulinyho z technických príčin vystalo.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTÝM.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.